

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra speciální pedagogiky a logopedie

Pěstounská péče jako nástroj prevence rizikového chování

Bakalářská práce

Autor práce: Alice Dadáková
Studijní program: B7506 Speciální pedagogika
Studijní obor: Výchovná práce ve speciálních zařízeních
Vedoucí práce: Mgr. Martin Kaliba

Hradec Králové

2016

Zadání bakalářské práce

Autor: Alice Dadáková

Studium: P13645

Studijní program: B7506 Speciální pedagogika

Studijní obor: Výchovná práce ve speciálních zařízeních

Název bakalářské práce: **Pěstounská péče jako nástroj prevence rizikového chování**

Název bakalářské práce AJ: Foster care as a tool for prevention of risky behaviour

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Ve své práci se snažím ukázat, jaké možnosti přináší profesionalizace pěstounské péče v předcházení rizikového chování u dětí vychovávaných touto formou náhradní rodinné péče. Zajímám se o rizikové faktory u dětí v pěstounské péči, upozorňuji na možnosti náhradních rodičů předcházet tomuto rizikovému chování. Popisuji rizikové faktory u pěstounů. V praktické části mapuji současnou situaci vzdělávání pěstounů v ČR porovnáním více krajů, přičemž se snažím zjistit, zda je vzdělávání zaměřeno na zvyšování kompetencí náhradních rodičů v předcházení rizikového chování u dětí. Klíčová slova: Profesionalizace pěstounské péče, pěstounská péče, rizikové chování, rizikový faktor, náhradní rodina, vzdělávání pěstounů, citová vazba.

Gabriel, Zbyněk a Novák, Tomáš. 2008. Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-1788-3. Helus, Zdeněk. 2009. Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-628-5. Matějček, Zdeněk. 1999. Náhradní rodinná péče. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8.

Garantující pracoviště: Katedra speciální pedagogiky,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Martin Kaliba

Oponent: PhDr. Lenka Neubauerová

Datum zadání závěrečné práce: 27.1.2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením Mgr. Martina Kaliby samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 22. 3. 2016

Alice Dadáková

Poděkování

Děkuji všem, kteří mi byli nápomocni při zpracování této práce. Zvláště bych pak chtěla poděkovat Mgr. Martinu Kalibovi za odborné vedení, za pomoc a rady při zpracování práce. Také děkuji všem pěstounkám, které mi věnovaly svůj čas a poskytly mi rozhovor.

Alice Dadáková

ANOTACE

DADÁKOVÁ, Alice. *Pěstounská péče jako nástroj prevence rizikového chování*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2016. 53 s. Bakalářská práce.

Ve své práci se snažím ukázat, jaké možnosti přináší profesionalizace pěstounské péče v předcházení rizikového chování u dětí vychovávaných touto formou náhradní rodinné péče. Zajímám se o rizikové faktory u dětí v pěstounské péči, upozorňuji na možnosti náhradních rodičů předcházet tomuto rizikovému chování. Popisuji rizikové faktory u pěstounů. V praktické části mapuji současnou situaci vzdělávání pěstounů v ČR porovnáním více krajů, přičemž se snažím zjistit, zda je vzdělávání zaměřeno na zvyšování kompetencí náhradních rodičů v předcházení rizikového chování u dětí.

Klíčová slova: profesionalizace pěstounské péče, pěstounská péče, rizikové chování, rizikový faktor, náhradní rodina, vzdělávání pěstounů, citová vazba.

ANNOTATION

DADÁKOVÁ, Alice. *Foster care as a tool for prevention of risky behaviour*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2016. 00 pp. Bachelor Degree Thesis.

My thesis aims to show how could professionalization of foster care prevent risk behaviour of children growing up in substitute family care. Emphasis is put on high-risk factors of children in foster care and to call attention to the possibilities of substitute parents to prevent risk behaviour. High-risk factors of foster parents are described. The practical part is mapping current situation of foster parents' education in the Czech Republic comparing more regions, while trying to find out if the education is focused on increasing foster parents' expertise in preventing risk behaviour of children.

Keywords: professionalisation of foster care, foster care, risk behavior, risk factor, foster family, foster learning, emotional attachment.

Obsah

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	9
ÚVOD.....	10
1 DÍTĚ V PĚSTOUNSKÉ PÉČI	11
1.1 CHARAKTERISTIKA DÍTĚTE V PĚSTOUNSKÉ PÉČI.....	11
1.1.1 <i>Dítě s citovou deprivací .....</i>	<i>12</i>
1.1.2 <i>Dítě s narušeným attachmentem .....</i>	<i>13</i>
1.1.3 <i>Dítě s narušenou identitou.....</i>	<i>14</i>
1.1.4 <i>Možná náprava respektive zmírnění deprivace a traumatu.....</i>	<i>15</i>
1.2 POTŘEBY DÍTĚTE	16
1.2.1 <i>Specifika potřeb dítěte v pěstounské péči .....</i>	<i>17</i>
2 PROFESIONALIZACE PĚSTOUNSKÉ PÉČE	17
2.1 PĚSTOUNSKÁ PÉČE	17
2.1.1 <i>Právní úprava pěstounské péče v ČR .....</i>	<i>18</i>
2.1.2 <i>Pozitiva pěstounské péče .....</i>	<i>18</i>
2.1.3 <i>Rizikové faktory pěstounské péče.....</i>	<i>20</i>
2.2 PROFESIONALIZACE.....	21
2.2.1 <i>Speciální výchova vyžaduje speciální vzdělání.....</i>	<i>21</i>
2.2.2 <i>Profesionalizace jako institut pěstounské péče na přechodnou dobu..</i>	<i>21</i>
2.2.3 <i>Profesionální příprava pěstounů .....</i>	<i>22</i>
2.2.4 <i>Pěstoun jako zaměstnanec státu vykonávající svou profesi.....</i>	<i>23</i>
2.2.5 <i>Doprovázení pěstounů týmem odborníků – profesionálů .....</i>	<i>23</i>
2.2.6 <i>Vzdělávání pěstounů v oblasti speciální výchovy dětí v pěstounské péči</i> <i>.....</i>	<i>23</i>
3 RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ U DĚTÍ V PĚSTOUNSKÉ PÉČI.....	24
3.1 RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ.....	24
3.1.1 <i>Základní typy rizikového chování .....</i>	<i>25</i>
3.1.2 <i>Faktory podílející se na genezi rizikového chování.....</i>	<i>26</i>
4 PREVENCE RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ V PĚSTOUNSKÉ PÉČI	27

4.1	STRATEGIE PREVENCE RIZIKOVÝCH PROJEVŮ CHOVÁNÍ U DĚTÍ A MLÁDEŽE .	28
4.2	ČLENĚNÍ PREVENCE.....	29
4.3	MOŽNOSTI PREVENTIVNÍHO PŮSOBENÍ NA DĚTI V PĚSTOUNSKÉ PÉČI.....	31
4.3.1	<i>Postavení nestátních organizací v systému prevence u dětí v pěstounské péči</i>	32
5	PRAKTICKÁ ČÁST	32
5.1	CÍL VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	32
5.2	ZÍSKÁVÁNÍ DAT.....	34
5.2.1	<i>Výzkumný soubor</i>	34
5.2.2	<i>Způsob získávání dat</i>	36
5.2.3	<i>Metoda sběru dat</i>	36
5.3	ANALÝZA DAT.....	37
5.4	VÝSLEDKY VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	39
5.4.1	<i>Vnímání odlišnosti přijatých dětí</i>	39
5.4.2	<i>Včasnost získávání informací o specifických potřebách</i>	39
5.4.3	<i>Náročné výchovné situace u přijatých dětí</i>	40
5.4.4	<i>Získávání informací při řešení náročných výchovných situacích</i>	41
5.4.5	<i>Možnosti preventivního působení na děti ze strany státu a nestátních organizací</i>	43
5.4.6	<i>Zaměření témat ve vzdělávání</i>	45
5.5	SHRNUTÍ VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	46
	ZÁVĚR	49
	POUŽITÉ ZDROJE	51

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

ČR – Česká republika

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

NO – nestátní organizace (fyzická nebo právnická osoba)

NRP – náhradní rodinná péče

PP – pěstounská péče

PPPD – pěstounská péče na přechodnou dobu

PRIDE – vzorový projekt pro přípravu a podporu náhradních rodin

OSPOD – orgán sociálně-právní ochrany dětí

ÚVOD

Nejen v naší společnosti, ale ve všech vyspělých zemích probíhají živé diskuze zaměřené na pomoc dítěti v nouzi. O ohrožené děti má stát povinnost se postarat. Česká republika léta sklízí kritiku domácích i zahraničních institucí za roztržitost péče a vysoký počet dětí v ústavech. Děti, které potřebují ochranu státu, však mají svá specifika, která se často odrážejí v rizikovém chování, a proto potřebují odborný, speciální přístup pečovatелů, vychovatelů. Toho se jim dostává v ústavních zařízeních, chybí zde však stálá, pečující osoba. Hledání té „správné cesty“ není jednoduché, pro každé dítě je vhodná forma pomoci rozdílná. Několik posledních let probíhá v České republice reforma systému péče o ohrožené děti, k 1. 1. 2013 vešla v platnost novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Přináší nová nařízení, nové postupy a nové možnosti pro všechny instituce i jednotlivce věnující se ohroženému dítěti. Cílem reformy je nahradit odebrání dětí účelnou pomocí rodinám v nouzi, tzv. sanací, a pro děti, které nemohou vyrůstat ve vlastní rodině, zajistit rodinu náhradní. Ta by měla být upřednostněna před výchovou ústavní. Významná je snaha o přemístění dětí z ústavů do rodin. Vznikají nové formy náhradní rodinné péče, na již stávající náhradní rodinnou péči se jinak pohlíží. Úspěchy sklídila mediální kampaň pro zájemce o pěstounskou péči. Změnila se příprava budoucích pěstounů, posílilo se vzdělávání stávajících pěstounů. V souvislosti s těmito probíhajícími změnami se mezi odbornou i laickou veřejností mluví o „profesionalizaci“ pěstounské péče. K tomu, aby pěstouni byli schopni postarat se o děti, které mají odlišné projevy chování i odlišné potřeby, by mělo dopomoci kromě provázení rodiny odborníky také vzdělávání pěstounů. Cílem této práce je zjistit, zda jsou současní pěstouni vzděláváni v oblasti rizikového chování u dětí v pěstounské péči, zda mají v rámci vzdělávání možnost porozumět rizikovému chování a poznat možnosti předcházení takového chování u dětí, které jim byly svěřeny do pěstounské péče. Práce je rozdělena do pěti kapitol. V první kapitole jsou popsána specifika dítěte v pěstounské péči a jeho speciální potřeby. Porozumět odlišnosti dítěte je nutným předpokladem pro další úvahy. V druhé kapitole jsou nabídnuty různé pohledy na pojem „profesionalizace“. Z tohoto přehledu lze usuzovat, jakým směrem se pěstounská péče ubírá. Předmětem třetí kapitoly je rizikové chování, na protektivních a rizikových faktorech si můžeme uvědomit, jak mohou vývoj dítěte v pěstounské péči ovlivnit životní podmínky, ve kterých dosud žilo a jaké faktory

mohou jeho situaci naopak zlepšit. Čtvrtá kapitola popisuje, jak je v našem státě pojmána prevence rizikového chování a hledá cestu prevence k dítěti v pěstounské péči. Pátá kapitola je věnována výzkumnému šetření. Obsahuje popis výzkumného souboru, výzkumné otázky, popis metody výzkumného šetření, prezentaci získaných dat a shrnutí výzkumného šetření.

1 DÍTĚ V PĚSTOUNSKÉ PÉČI

1.1 Charakteristika dítěte v pěstounské péči

„Ohrožené dítě potenciálně ohrožuje svět – může z něho totiž vyrůst člověk, který nejenže se nebude podílet na stavbě tohoto světa, protože se tomu nenaučil, ale který bude jeho zkázou, protože ho nenávidí za všechny křivdy, které mu způsobil.“ (Helus 1984, str. 44).

Představa o opuštěném dítěti jako o sirotkovi nebo dítěti odloženém příliš mladou zdravou maminkou je v dnešní době realitě velmi vzdálená. Náhradní výchovu potřebují děti s různými formami postižení, děti odlišného etnika, děti starší nebo děti ze sourozeneckých skupin (Matějček 1999, str. 165).

„Dítě zanedbané, týrané, zneužívané, odebrané“ – do této skupiny řadí Vrtbovská¹ (2010, str. 64) většinu dětí, které se ocitají v péči orgánu sociálně právní ochrany. Tyto děti popisuje jako traumatizované. Pro specifické obtíže dětí s těžkým začátkem života používá Vrtbovská (2010, str. 52) pojem „komplexní vývojové trauma“.

Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte definuje Vágnerová (2012, str. 593) jako *„poškození tělesného, duševního i společenského stavu a vývoje dítěte, které vznikne v důsledku jakéhokoliv nenáhodného jednání rodičů nebo dospělé osoby, jež je v dané společnosti nepřijatelné. Jde o soubor negativních důsledků špatného zacházení s dítětem.“*

Škoviera (2007, str. 46–49) poukazuje na to, že děti svěřené do náhradní výchovy mají v porovnání s dětmi z ostatní populace handicapu už na biologické úrovni.

---

¹ **Petra Winnette (Vrtbovská), PhD** je pedagog, srovnávací vědec, dětský a rodinný poradce a psychoterapeut. Je certifikovaným terapeutem v Motivujících rozhovorech, Dyadické vývojové psychoterapii a Pesso Boyden System Psychomotor terapii. Má rozsáhlou klinickou praxi s dětmi, rodinami a dospělými. Specializuje se na raný vývoj a attachment, rané trauma a psychoterapii dětí a dospělých. Je ředitelkou institutu rodinné péče NATAMA (NATAMA 2016).

Souvislosti vidí v biologickém základu (geny), ve zhoršeném prostředí, ve kterém dítě vyrůstá na začátku života a v chování matky v období gravidity, kdy se matka nechová v souladu s potřebami nenarozeného dítěte.

Do náhradní rodinné výchovy přichází děti často z ústavního zařízení. Matoušek (2010, str. 138) upozorňuje na to, že někteří odborníci vztahují zneužívání rovněž na působení „systému“, který má dítě chránit. V této souvislosti používá pojem institucionální zneužívání. Někteří odborníci hájící práva dětí uvádějí, že v podstatě každá ústavní péče má nepříznivé vedlejší účinky. Jedním z nich je to, že dítě dostává nálepku např. mentálně retardované nebo emocionálně narušené, v našem případě dítě opuštěné, nechtěné, nepotřebné. Toto označení pak může předznamenat nevhodné zacházení s dítětem. Dále je poukazováno na škodlivý vliv izolace od vnějšího světa a nebezpečí vzniku deprivace základní lidské potřeby, a to vyrůstát v péči citově angažované dospělé osoby, jež má s dítětem stálý kontakt.

Dle Bubleové (2011, str. 66) jsou to právě negativní zkušenosti, které způsobily, že děti neumí dávat najevo své pocity a komunikace s okolním světem je pro ně problematická. Mezi tyto negativní zkušenosti patří dlouhodobé neuspokojování základních potřeb, nevytvoření citového pouta, některé děti také vystřídaly více vychovatelů. Místo pocitu bezpečí prožívaly strach a nejistotu. Svou minulost z ústavu či disfunkční rodiny si děti přenáší do rodiny nové.

„Toto dítě nerozumí své minulosti a netuší, kam směřuje, jaká je jeho budoucnost. Svět okolo sebe nechápe. Doposud žilo většinou v prostředí citově i podnětově chudém, proto jeho psychomotorický vývoj je nerovnoměrný a značně zaostává za vývojem svých vrstevníků vychovávaných v běžných fungujících rodinách. U těchto dětí mluvíme o psychické deprivaci, poruše vzniku citové vazby a oslabené identitě.“ (Bubleová a další 2011, str. 66).

1.1.1 Dítě s citovou deprivací

„Citová deprivace vzniká tehdy, když potřeba citové jistoty a bezpečí není uspokojována v dostatečné míře a po dostatečně dlouhou dobu.“ (Vágnerová 2012, str. 597).

Dle Vágnerové (2012, str. 598) má citová deprivace vliv na **kognitivní schopnosti**, které nebývají využívány v dostatečné míře. Děti mívají ve škole horší prospěch, než by odpovídalo jejich možnostem. **V řeči a komunikaci** jsou děti s citovou deprivací méně spontánní, mají sníženou schopnost využívat řeč a komunikaci v sociálním kontextu. Objevují se dva extrémy v **sebepojetí** dětí s citovou deprivací, a to nerealistické „vytahování“ nebo výrazné sebepodceňování. **Chování** může být v mnoha směrech nápadné. Citově deprivované děti se snaží všemožnými způsoby upoutat pozornost. **Citové prožívání** těchto dětí je odlišné, děti bývají citově ploché, nedůvěřivé, někdy i hostilní až agresivní. Obtížně se orientují ve vlastních pocitech. Problémovou se stává **socializace** dítěte. Děti nedovedou rozlišit, jaké chování je pro konkrétní situaci nebo roli vhodné. Citová deprivace se projevuje změnou v hierarchii hodnot. Běžně uznávané hodnoty nemají pro dítě takovou váhu, snadněji se dostávají do konfliktu s vrstevníky.

Před ubližováním druhým nás chrání vrozená empatie. Jak zmiňuje Helus (2009, str. 39), u dětí, které v raném dětství zažily citovou deprivaci, může tato empatie chybět. Takové dítě je pak mnohem blíže k šikaně nebo jinak projevené agresi vůči druhému dítěti. Neprožívá s ním utrpení, ale sleduje ho jako objekt a „zkoumá“, co vydrží.

1.1.2 Dítě s narušeným attachmentem

Attachment je často diskutovaný pojem. Je to termín, který byl popsán anglickým psychiatrem a psychologem Johnem Bowlbym. V českém překladu se setkáváme s výrazy „citová vazba“, „citové pouto“ nebo „připoutání“ (Vrtbovská 2010, str. 10).

„V období raného dětství je zkušenost interakce s druhým člověkem, dospělou mateřskou postavou, zásadní pro způsob, jakým se formují specializované neuronové sítě, jež jsou odpovědné za mentální procesy po celý další život.“ (Vrtbovská, 2010, str. 41).

Petra Vrtbovská (2010, str. 24, 46) popisuje rozdíly u dítěte se zdravým a nezdravým attachmentem.

Dítě se zdravým attachmentem:

- důvěřuje, že svět je bezpečný;

- důvěřuje, že jeho potřeby jsou oprávněné a mohou být naplněny;
- důvěřuje, že může určitým způsobem ovlivňovat svět;
- důvěřuje, že rodič je dobrý a důvěryhodný, je možné se na něj spolehnout;
- důvěřuje, že ho rodič podpoří, ochrání jej a ví, co je pro něj nejlepší;
- důvěřuje, že je dobré s rodičem spolupracovat, dorozumět se s ním a v důvěře jej následovat;
- důvěřuje, že je samo dobré. (Vrtbovská, 2010, str. 24)

U dítěte s narušeným attachmentem se nedostavuje pocit bezpečí, sebedůvěry a zvládnutí afektivních výkyvů, naopak se rozvíjí stud, pocit vlastní nepatřičnosti a špatnosti, nedůvěra k lidem a světu (Vrtbovská, 2010, str. 46).

Vnitřní psychický stav dítěte a postupně dospělého s narušeným attachmentem vykazuje:

- pocit nespokojenosti, či dokonce zoufalství;
- pocit izolace od ostatních;
- pocit bezvýznamnosti a ztráty smyslu života;
- pocit ztracení či zatracení, nespojení s tím, co nás přesahuje²(Vrtbovská 2010, str. 46).

1.1.3 Dítě s narušenou identitou

Jakmile dítě začne vnímat svět, postupně zjišťuje, že něco může ovládat svým chtěním a něco ne. Tato hranice mezi ovladatelným a neovladatelným začíná vymezovat jáství, tedy hranici mezi já–ty nebo já–svět. Tak se postupně vytváří odpověď na otázku: „Kdo jsem?“ Podobným procesem zjistí, že úder do něčeho mu způsobuje bolest a něco jej naopak nebolí, dokonce to může být příjemné. Takto se definuje hranice těla,

---

² Vrtbovská (2010, str. 25) uvádí příběh ze své praxe: „Daniel si sedne daleko od svých pěstounských rodičů. Dívá se jakoby skrz sklo. Nedokáže se přiblížit k matce, ani k otci. Matka se k němu nakloní a pohládí ho. Daniel to strpí, ale nereaguje. Zeptám se: Co máš rád? Máš rád, když tě maminka češe? Hladí? Ano. A proč si myslíš, že to maminka dělá? Protože mě má ráda. Prázdný pohled. Otočí se na otce: Tati, dáš mi čokoládu? Tatínek vysvětlí, že ano, ale později. Maminka nabídne Danovi, aby se posadil na klín. Daniel si sedne, ale je tuhý, křečovitý, bez zájmu. Ptám se ho, jaké to je, sedět u maminky? Daniel neví, říká, že divné. Chci si sednout jinam. Sedne si na zem a objímá plyšového psa. Je apatický. Poslouchá, ale je „duchem nepřítomen“. Neprojevuje spontánní emoce. Pěstounští rodiče říkají, že je „za sklem“ úplně pořád. Stačí docela málo a Daniela ovládne zuřivost a vztek. Křičí, že vezme kulomet a všechny zastřelí. Utíká pryč a nenávidí všechny a sebe také.“

dítě se učí rozlišovat, co je součástí těla a co je již okolní svět. Tak vzniká tělesná identita (Klimeš 2008, str. 6).

V pozdějších vývojových stádiích se identita dotváří i na verbální úrovni, kde si ji můžeme představit jako nekonečně se opakující se věty: Já jsem ten, který je takový či onaký. Já jsem ten, který má to či ono. Já jsem ten, který umí či dokáže to či ono (Klimeš 2008, str. 6).

„Potřeba pozitivní identity je jednou ze základních psychických potřeb, které musí být uspokojovány v náležité míře a ve vhodné době, má-li se lidská osobnost vyvíjet zdravě.“ (Matějček 1999, str. 67).

Vrtbovská (2010, str. 50) popisuje stav disociace u dětí, které jsou přesmíru traumatizovány. Traumatizované děti se snaží pochopit, proč jsou odsuzovány, zatraceny a nemilovány. V podstatě každé dítě postupem času uvěří tomu, že je špatné a že se samo na tomto stavu podílí. Přemýšlí asi v tomto smyslu: „Máma a táta mají pravdu, mně nemůže mít nikdo rád.“ Disociace je vrozený nevědomý mechanismus, který potlačí citlivé „Já“ a posílí tu část psychiky, která je určena pro přežití. Tato část nic necítí. Dítě je ochráněno před pocitu smutku, zároveň je však ochuzeno o pocity lásky a empatie.

1.1.4 Možná náprava respektive zmírnění deprivace a traumatu

Matoušek (2010, str. 153) uvádí tři hlavní oblasti a cíle terapeutické práce s traumatizovanými dětmi. První oblast je zaměřena na **rozum a poznání**. Hlavním úkolem je přerámovat úvahy dítěte o traumatickém zážitku do adekvátní a zdravé perspektivy. Druhá oblast se týká **citů**. Snaží se zpracovat afektivní reakce na traumatickou zkušenost, naučit dítě identifikovat a usměrnit vlastní emoce ovlivněné traumatem. Třetí oblast se vztahuje k **chování**. Snaží se pomoci nalézt nové způsoby reakcí na stresové situace eliminující nežádoucí způsoby chování.

Škoviera (2007, str. 50) v tomto směru klade důraz především na profesionálně kvalifikované a cílené přístupy dospělých, vyřešení vlastních vývojových psychosociálních krizí samotným dítětem a na vybudování dlouhodobého pozitivního emocionálního vztahu mezi dítětem a dospělou osobou.

1.2 Potřeby dítěte

Pro zdravý rozvoj každého dítěte je důležité naplnění základních potřeb. **Potřeba stimulace** znamená dostatek podnětů co do množství, kvality ale i proměnlivosti. Uspokojení této potřeby vede organismus k aktivitě. Uspokojení **potřeby smysluplného světa** umožňuje dítěti učit se, nabývat zkušeností, přizpůsobovat se životním podmínkám, osvojit si účelně pracovní postupy i strategie společenského chování aj. Mají-li se z jednotlivých podnětů stát poznatky a zkušenosti, musí být v těchto podnětech nějaký řád, smysl. **Potřeba životní jistoty** je naplňována především v mezilidských citových vztazích. Uspokojení této potřeby zbavuje člověka úzkosti, dodává mu pocit bezpečí a umožňuje mu cílevědomou aktivitu poznávací, pracovní a společenskou. **Potřeba pozitivní identity**, vlastního „já“, znamená pozitivní přijetí sama sebe a své společenské hodnoty. Opakem identity je anonymita. Patříčná sebeúcta i patřičné sebevědomí jsou podmínkou uspokojivého zařazení ve společnosti. **Potřeba otevřené budoucnosti, naděje a životní perspektivy** vyjadřuje nutnost uspokojivého prožívání osobního běhu života. Ztráta životní perspektivy (uzavřená budoucnost) vede k zoufalství (Matějček 1999, str. 56).

Úžeji pak vymezuje Helus (2009, str. 175, 176) podmínky pro zdravý kognitivní a osobnostní vývoj. **Pozornou vstřícností** nazývá láskyplné pozorování kojence matkou. Pozornost a čas, který mu věnuje, má příznivý vliv na řečový a intelektový vývoj. Velmi důležitý je **tělesný kontakt** s dítětem, mazlení, hlazení, pochování dítěte v náruči. Díky **verbálnímu podněcování** dítě sleduje a pozná řeč matky již dlouho před tím, než samo začne mluvit. Následně se pokouší zvuky napodobovat a zároveň matka napodobuje ty jeho. Dochází k neobyčejně živé interakci, která razí cestu pozdějšímu řečovému a sociálnímu vývoji dítěte. Další podmínkou je **podněcující vliv předmětů**. Skrze zkoumání předmětů se dítě seznamuje se svými vlastními schopnostmi. V neposlední řadě je to pak **vcitivé reagování okolí na projevy dítěte**, tedy citové odezvy matky, otce, vychovatelů, kterými dávají dítěti najevo, že je zde žádoucí, vítáno, že jeho aktivity mají smysl a že stojí za to v nich pokračovat. Dítě je tvůrcem aktivit, které mu činí radost.

1.2.1 Specifika potřeb dítěte v pěstounské péči

Potřeby dětí v pěstounské se liší tím, že naplnění běžných potřeb se stává složitější. Bubleová (2011, str. 66–67) upozorňuje na to, že na významu nabývá potřeba **mít rodiče, kteří se budou umět vcítit do situace dítěte**. Jedině tehdy je porozuměno potřebám dítěte a může u něj dojít ke zmírnění následků toho, co zažilo. Dítě potřebuje **pevné citové připoutání k nové rodině**. Pokud se dítěti dostane vřelého přijetí a pochopení od všech členů rodiny, je to velmi dobrý začátek. **Bezpečné prostředí a pevné hranice** umocňují v dítěti pocit vnitřní jistoty, posilují pocit, že se dítě má na koho spolehnout. Na významu nabývá také potřeba **budování identity**. K tomu napomáhá styk s biologickou rodinou, zvláštní pozornost je pak potřeba věnovat dětem odlišného etnika nebo dětem se zdravotním handicapem.

2 PROFESIONALIZACE PĚSTOUNSKÉ PÉČE

2.1 Pěstounská péče

Pěstounská péče je zvláštní formou rodinné výchovy. V současné době rozlišuje zákon dva druhy pěstounské péče. Při **pěstounské péči na dlouhou dobu** pečuje pěstoun o dítě dlouhodobě. Rodičovská odpovědnost většinou zůstává biologickým rodičům. Ve většině případů zůstane dítě v péči pěstouna do dospělosti. Stát péči podporuje a kontroluje. Pěstouni mají dohodu o výkonu PP a vzdělávají se. Stát vyplácí podporu na materiální potřeby dítěte a odměnu pěstounům. V případě **pěstounské péče na přechodnou dobu** pěstouni pečují o dítě po dobu, kdy to potřebuje. Někdy se dítě vrací k biologickým rodičům, jindy jde do trvalé adoptivní rodiny. Stejně jako u dlouhodobé formy stát péči podporuje a kontroluje, pěstouni mají také dohodu o výkonu PP a také se vzdělávají. Příprava pěstounů na přechodnou dobu trvá déle, povinné vzdělávání během roku je také delší. Stát vyplácí podporu na materiální potřeby dítěte a odměnu pěstounům. Děti mohou v pěstounské rodině trávit týdny nebo měsíce, výjimečně rok nebo déle. Pěstouni dostávají finanční podporu i v době, kdy o žádné dítě nepečují (NATAMA 2016).

2.1.1 Právní úprava pěstounské péče v ČR

Pěstounská péče je upravena zákonem **o sociálně-právní ochraně dítěte** (č. 359/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů). Novela zákona nabyla účinnosti dne 1. 1. 2013. Změny, které tato novela přinesla, se týkají mimo jiné rozvoje pěstounské péče, zvýšení podpory pěstounské péče, hmotného zajištění pěstounské péče na přechodnou dobu, změny způsobu příprav pěstounů, vytváření podmínek pro zřízení podpůrných a odlehčovacích služeb pro nové i stávající pěstounské rodiny (MPSV 2013).

Mezi související právní předpisy patří **zákon o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních** (č. 109/2002 Sb., ve znění pozdějších předpisů, účinnost od 1. listopadu 2012), **nový občanský zákoník** (č. 89/2012 Sb. ve znění pozdějších předpisů, účinnost od 1. ledna 2014) a **prováděcí vyhláška k zákonu o sociálně-právní ochraně dětí** (č. 473/2012 Sb., účinnost od 1. ledna 2013).

Sociálně-právní ochrana dětí je odvětví veřejného práva. Poslání této instituce vychází z **Listiny základních práv a svobod** a z **Úmluvy o právech dítěte**. Novotná (2014, str. 11,12) odkazuje na preambuli Úmluvy o právech dítěte, která zdůrazňuje, že:

- dětství má nárok na zvláštní péči a pomoc;
- rodina, jako základní jednotka společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech jejích členů a zejména dětí, musí mít nárok na potřebnou ochranu a pomoc, aby mohla beze zbytku plnit svou úlohu ve společnosti;
- **v zájmu plného a harmonického rozvoje osobnosti musí dítě vyrůstat v rodinném prostředí, v atmosféře štěstí, lásky a porozumění;**
- dítě musí být plně připraveno žít ve společnosti samo za sebe a být vychováno v duchu ideálů prohlášených v Chartě Spojených národů, a to zejména v duchu míru, důstojnosti, snášenlivosti, svobody, rovnosti a solidarity;
- dítě pro svou tělesnou a duševní nezralost potřebuje zvláštní záruky, péči a odpovídající právní ochranu před narozením i po něm.

2.1.2 Pozitiva pěstounské péče

Vrtbovská (2010, str. 37) uvádí, že pokud je dítě v raném věku svěřené do péče zdravé náhradní matky, přes 60% ze svěřených dětí rozvine k náhradní matce zdravé citové pouto a tím se jejich vlastní attachment vrací k normálu.

Vágnerová (2012, str. 607) upozorňuje na to, že děti z dysfunkčních rodin s negativní zkušeností potřebují kvalitní náhradní rodinnou péči. Díky ní je možno snížit rizika plynoucí z negativní zkušenosti. V umístění do pěstounských rodin pak spatřuje možnost částečně eliminovat pravděpodobnost vzniku potíží. Snižuje se také riziko přenosu zátěže na budoucí generace.

Úlohou každého vychovatele, ať už v roli rodiče, náhradního rodiče nebo učitele, je podporovat zdravý rozvoj osobnosti dítěte.

Zdeněk Helus (2009, str. 103–105) upozorňuje na to, že dítě není ve svém osobnostním rozvoji ještě zcela rozvinuto, je však důležité, aby dítě mělo možnost jak v rodinném tak v širším prostředí například v rámci školy k směřovat k naplnění tzv. **osobnostního desatera**:

1. **Základní vlastnosti** – vnitřní předpoklady výkonosti, prožívání a morálních postojů. Zahrnují schopnosti, temperament, charakter a odolnost vůči zátěži – dítě se učí mít pozitivní vztah k životu, čerpat z něj sílu obstát v náročnějších životních situacích.
2. **Zaměřenost** – člověk (dítě) o něco usiluje, vytyčuje si cíle, prostě mu o něco jde.
3. **Začleněnost** – člověk je součástí mezilidských vztahů.
4. **Gender** – člověk je mužem nebo ženou, cítí se tak dobře.
5. **Potenciality** – dítě (ale i dospělý člověk) není jen tím, kým právě je a nedokáže jen to, čeho je momentálně schopen, ale má šanci, možnosti se v mnoha věcech poučit, polepšit, naučit se věcem novým, dokázat něco, co se mu dosud nedařilo.
6. **Sebepojetí** – člověk se zabývá sám sebou, svou identitou, usiluje o svou seberealizaci.
7. **Autoregulace** – člověk chce být pánem svého osudu, mít vliv na dění kolem sebe, mít sám sebe pod kontrolou.
8. **Přesah** (transcendence) – člověk se nezabývá jen sám sebou, ale hledá vyšší cíle, něco, co ho přesahuje.
9. **Integrovaná celistvost individua** – jednotlivé znaky a charakteristiky spolu souvisí, tvoří ucelený systém.

10. Životní cesta – člověk se ubírá odněkud někam.

2.1.3 Rizikové faktory pěstounské péče

Dítě poznamenané deprivačním traumatem si jeho následky přináší do nové rodiny. Matoušek (2010, str. 50) upozorňuje, že v nové rodině nedojde samovolně k opravě špatných zkušeností ani k příslušným změnám v mozku, jak dříve odborníci tvrdili a jak dodnes předpokládají mnozí vychovatelé traumatizovaných dětí. Je k tomu potřeba podpora zainteresovaných odborníků a to si mnoho pěstounů není ochotno připustit. V ČR doposud bývala pěstounská péče často totožná s adoptí (Matoušek a další 2010, str. 60). Dále Matoušek (2010, str. 60) poukazuje na potřebu zahrnout do sociálně právní ochrany dítěte také jeho biologickou rodinu, i zde by měli být pěstouni vstřícnější.

Dalším rizikem je „toxický vliv“ přijatého dítěte na náhradní rodinu. Takto Matoušek (2010, str. 51) nazývá jev, kdy dítě začne svým chováním vyvolávat předešlé nepříznivé prostředí. Pěstouni pak tento „toxický vliv“ na svou rodinu nezvládnou a selhávají.

Škoviera (2007, str. 38) upozorňuje na fakt, že se téměř nemluví o rizicích a problémech spojených s náhradní rodinnou péčí. Jako příklad zmiňuje rozpad rodiny, nezvládnutí nároků spojených s výchovou, nepřijetí pobytu v nové rodině dítětem. Za nevhodnou pak považuje náhradní rodinnou výchovu v případě dětí páchajících trestnou činnost nebo dětí, které již zažily neúspěšnou pěstounskou péči. Další rizika pak spatřuje Škoviera (2007, str. 54–57) v náboru pěstounů, kdy jsou pěstouni přijímáni na základě nevhodné motivace (stabilní příjem, náhrada biologického rodičovství, čekání vděčnosti aj.). V těchto případech pak nejsou pěstouni schopni přijmout dítě takové, jaké je. Jako problematické uvádí autor také přijímání dětí odlišného etnika. Rodičům sice nevadí, že přijímají dítě odlišného etnika, ale snaží se ho přetvořit podle pravidel vlastního etnika. Nepřijetí dítěte takového, jaké je (nejen kvůli etniku), je častým zdrojem konfliktů, které se mohou promítnout do poruchy chování.

Pokud je pěstounská péče neúspěšná a dítě je „vráceno“, může dítě prožívat nové trauma a frustraci z nestálosti rodinného prostředí, z odmítnutí, zažívat pocit viny a nedostatečnosti (Gabriel 2008, str. 58).

2.2 Profesionalizace

Pojem profesionalizace není zakotven v zákoně. Vychází ze snahy MPSV a odborníků v oboru péče o dítě umístit co největší počet dětí do pěstounské péče místo do ústavu. Z této snahy vyplývá potřeba připravit a provázet pěstouny tak, aby pěstounská péče byla pro děti i pro pěstouny bezpečná a přínosná. Pojem profesionalizace je tedy proces, kdy se mění pohled na pěstounskou péči (srovnej Plívová, 2012; MPSV, 2010). Níže jsou popsány možnosti úhlů pohledů, jak na profesionalizaci nahlížet.

2.2.1 Speciální výchova vyžaduje speciální vzdělání

Petra Vrtbovská i Albín Škoviera se shodují v tom, že pro zvládnutí náhradní rodinné péče musí být pěstouni vybaveni speciálními znalostmi a schopnostmi. Zatím co Vrtbovská (2010, str. 79) se ubírá směrem k provázení náhradní rodiny odborníky a institucemi zaměřenými na tuto činnost, Škoviera (2007, str. 93) uvádí, že by tuto speciální výchovu měli realizovat kvalifikovaní a osobnostně zralí odborníci, nejlépe sociální pedagogové či speciální pedagogové. Již v roce 1999 volá Matějček (1999, str. 166) po potřebě pěstounů profesionálů. Navrhuje dvě možnosti. **První možností** jsou pěstouni profesionálové, kteří se kromě běžné přípravy zúčastní také speciálního terapeutického výcviku. Po určitou delší dobu by tito profesionální pěstouni měli pracovat pod odpovědnou odbornou supervizí. Jako **druhou možnost** navrhuje Zdeněk Matějček vysokoškolské, alespoň bakalářské studium obor pěstoun-terapeut (vychovatel-terapeut) nebo vyšší odborné specializační studium provázené terapeutickým výcvikem pro lidi starší. Gabriel (2008, str. 60) uvádí, že vzdělávání profesionálních pěstounů by mělo mít zaměření sociální práce.

2.2.2 Profesionalizace jako institut pěstounské péče na přechodnou dobu

V užším slova smyslu se mluví o profesionálech v případě pěstounů na dobu přechodnou. Již v roce 1999 upozorňuje Matějček (1999, str. 87) na to, že u nás „*chybí jeden článek, který je v zahraničí s úspěchem využíván, tedy že chybí pěstounská rodina, které je odborně připravena přijímat děti se zvláštní životní historií a se zvláštními problémy. Měla by mít funkci vysloveně terapeutickou či ozdravnou. Cílem není, aby rodina dítě k sobě citově připoutala, ale naopak, aby udržovala styk s rodinou biologickou, do níž se dítě pravděpodobně vrátí.*“

Institut pěstounské péče na přechodnou dobu existuje v českém právním řádu již od roku 2006. Využívat se však začal až s novelou zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Ta upřesňuje možnosti využití a specifikuje podmínky (Vyskočil 2014, str. 11).

„Účelem institutu pěstounské péče na přechodnou dobu je zejména poskytnout rodičům čas, aby si mohli upravit své poměry tak, aby byli znovu schopni převzít dítě opět do své péče. Jedná se tedy především o institut krizový a pouze přechodný.“ (Vyskočil 2014, str. 11).

2.2.3 Profesionální příprava pěstounů

Přípravu budoucích pěstounů zabezpečují některé krajské úřady a Magistrát hlavního města Prahy často ve spolupráci s dětskými domovy a pověřenými osobami. Pověřenou osobou se rozumí nestátní subjekt, který získá pověření ve smyslu zákona o sociálně-právní ochraně dětí (č. 359/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů). Zájemci o zprostředkování pěstounské péče si mohou sami zvolit, zda přípravu absolvují ve spolupráci s krajským úřadem či s pověřenou osobou (Novotná a další 2014, str. 67).

V roce 2013 byl zakoupen a na české podmínky adaptován program PRIDE. Program PRIDE³ je vzorový projekt pro přípravu a podporu náhradních rodin. Program vychází z přesvědčení, že *„dětem nemůže nic nahradit život v rodině, proto je naprostou nezbytností vytvářet vysokou kvalitu služeb s dobře informovanými pěstouny a osvojiteli.“* (Musilová 2015).

Jeho cílem je vybavit pěstouny potřebnými dovednostmi, které jsou v programu PRIDE rozděleny do pěti hlavních skupin:

1. ochrana a výchova dětí a péče o ně;
2. naplňování potřeb dětí spojených s jejich vývojem a věnování se problémům spojeným s opožděným vývojem;
3. podpora vztahů mezi dětmi a jejich rodinami;
4. pomáhání dětem budovat bezpečné pozitivní vztahy, které přetrvávají po celý život;

---

³PRIDE Parent Resource for Information, Development and Education, tedy Program pro účely informování, přípravy a vzdělávání pěstounů a adoptivních rodičů

5. zapojení se do práce profesionálního týmu.

„Lektorský tým se skládá vždy z jednoho odborníka kvalifikovaného v problematice náhradní rodinné péče a jednoho náhradního rodiče, osvojitele nebo pěstouna, kterému již bylo v minulosti svěřeno dítě do péče a může tak osobně předávat konkrétní zkušenosti.“ (Musilová 2015).

2.2.4 Pěstoun jako zaměstnanec státu vykonávající svou profesi

V širším slova smyslu můžeme mluvit o profesionalizaci v souvislosti se změnou postavení pěstounů. Ti se od roku 2013 stali zaměstnanci státu, vykonávají činnost pěstouna jako své zaměstnání, tedy svou profesi. Pěstoun podepisuje dohodu o výkonu pěstounské péče, která obsahuje mimo jiné povinnosti pěstounů jako je vzdělávání a umožnění kontroly OSPOD nebo doprovázející organizace (Vyskočil 2014).

2.2.5 Doprovázení pěstounů týmem odborníků – profesionálů

Dle zákona o sociálně-právní ochraně dětí mají náhradní rodiče i děti v náhradní rodině právo využít psychologickou, terapeutickou nebo jinou odbornou pomoc v zákonem daném minimálním rozsahu, a to alespoň jednou za 6 měsíců. Junková (Novotná a další 2014, str. 235) však v komentáři k zákonu uvádí, že rozsah péče může být častější a může zahrnovat i případné doučování nebo jinou pomoc zaměřenou na potřeby dítěte. Tento rozsah je věcí dohody mezi subjektem, se kterým pěstoun uzavřel dohodu o výkonu pěstounské péče a pěstounem.

2.2.6 Vzdělávání pěstounů v oblasti speciální výchovy dětí v pěstounské péči

Dalším pohledem na profesionalizaci je nový pohled na pěstouny jako na ty, kteří se díky svému zákonnému vzdělávání stávají stále většími odborníky. S novelou zákona o sociálně právní ochraně dětí mají pěstouni povinnost se vzdělávat v rozsahu 24 hodin ročně (Vyskočil 2014, str. 6), dále pak mají právo na zprostředkování nebo zajištění bezplatné možnosti zvyšovat si znalosti a dovednosti (Vyskočil 2014, str. 28).

3 RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ U DĚTÍ V PĚSTOUNSKÉ PÉČI

3.1 Rizikové chování

Podle Miovského (2010, str. 23) rozumíme pod pojmem rizikové chování „*takové chování, v jehož důsledku dochází k prokazatelnému nárůstu zdravotních, sociálních, výchovných a dalších rizik pro jedince nebo společnost*“.

V následující tabulce jsou uvedené příklady chování, jejichž možnou příčinu spatřuje Matoušek (2010, str. 147) v traumatické zkušenosti dítěte:

Když dítě	Možná tím chce vyjádřit:
Chová se ke všem dospělým bez rozdílu	Mí pečovatelé nebyli spolehliví, zanedbávali mě, proto hledám bezpečí a uznání kdekoliv a jakkoliv. Toužím po interakci a fyzickém kontaktu, protože mám poruchu smyslového vnímání.
Snadno se rozzlobí	Jsem vyděšený a pokouším se ochránit před situací, která se podobá mým předchozím špatným zkušenostem. Jsem frustrovaný, protože neumím vyjádřit své špatné pocity a potřeby. Hladina mého krevního cukru je příliš nízká, ale já si s tím neumím poradit a cítím se nepříjemně. Cítím se vyčerpaný, chemická rovnováha mého mozku je narušená a já to neumím vyřešit. Musím být ve střehu, protože jsem dosud nepotkal dospělého, kterému bych mohl věřit.
Neposlouchá	Nerozumím všemu, co se mi říká, protože se mnou moc nemluvili, když jsem byl malý a já teď neumím dobře naslouchat. Musím být ve střehu, protože dospělí jsou vždycky nespolehliví, můžu se spolehnout jen na sebe. Mám nedostatky v učení, takže nerozumím pokynům.
Šikanuje nebo je agresivní	Zacházím s ostatními, jak bylo zacházeno se mnou. Bojím se a jsem smutný. Chemická rovnováha mého mozku je narušená. Zkouším otupit svou vnitřní bolest tím, že působím bolest druhým.

	Takhle jsem se naučil ochránit sám sebe.
Hromadí nebo krade jídlo, krade věci ostatním	Míval jsem hrozný hlad a potřebuji mít jistotu, že už se to nikdy nestane. Nikdo se nestaral o mé potřeby a já neočekávám, že by to pro mě někdo udělal. Nic nemám a nemám co ztratit.
Špatně spí	Chemická rovnováha v mém mozku je neustále připravena na útěk nebo útok a nedovolí mi zastavit se a odpočinout si.

Tabulka č. 1: Příklady chování s možným původem v traumatické zkušenosti dítěte

Zdroj: (Matoušek a další 2010, str. 147)

Také Vrtbovská (2010, str. 74) upozorňuje na to, že rizikové chování u dětí v pěstounské péči vychází z jejich dosavadně negativních zkušeností. Uvádí, že takové dítě je manipulující, prolhané, utíká do vlastního světa, je agresivní. Typické je také celkové chronické emocionální vzrušení v kontaktu s lidmi, především v nové situaci.

3.1.1 Základní typy rizikového chování

V nejužším pojetí řadíme dle Miovského (2010, str. 24) mezi základní typy rizikového chování:

- záškoláctví;
- šikanu a extrémní projevy agrese;
- extrémně rizikové sporty a rizikové chování v dopravě;
- rasismus a xenofobii;
- negativní působení sekt;
- sexuální rizikové chování;
- závislostní chování.

V širším pojetí pak přidává Miovský (2010, str. 24) další okruhy, které se z hlediska výskytu v populaci začínají stávat velkou výzvou pro preventivní práci, ale nelze je jednoznačně zahrnout do konceptu rizikového chování:

- **okruh poruch a problémů spojených se syndromem týraného a zanedbávaného dítěte;**
- spektrum poruch příjmu potravy.

3.1.2 Faktory podílející se na genezi rizikového chování

Na vzniku a rozvoji rizikového chování se podílí mnoho faktorů. Jako teoretický rámec slouží tzv. multifaktoriální teorie, z nichž za dominantní považuje Miovský (2010, str. 34) teorii problémového chování formulovanou R. Jessorem. Podstatou této teorie je, že „rizikové chování je výsledkem interakce osobnosti člověka s prostředím, ve kterém žije“.

Faktory mající vliv na dítě dělí Kalina (2003, str. 274) na **protektivní** (riziko snižující) a **rizikové** (riziko zvyšující).

Faktory můžeme dle Miovského (2010, str. 34) řadit do pěti systémů, vždy je uveden příklad protektivního faktoru (PF) a rizikového faktoru (RF):

1. **systém biologický** (PF – vyšší intelekt v rodině, RF – alkoholismus v rodině);
2. **systém sociálního prostředí** (PF – kvalitní škola, RF – nízký sociální status);
3. **systém vnímaného prostředí** (PF – kvalitní vzory chování, RF – konflikty mezi rodiči nebo vrstevníky);
4. **systém osobnostní** (PF – hodnotový systém zahrnující hodnotu zdraví, RF – nízké sebehodnocení);
5. **systém chování** (PF – aktivní zapojení do činnosti školy, RF – problémové pití).

Mezi rizikové faktory dle Koukolíka (2006, str. 93) patří:

- nevyřešená ztráta rodiče;
- bída;
- deprese nebo bipolární porucha matky;
- špatné zacházení s dítětem;
- je-li dítě svědkem manželských konfliktů nebo partnerského násilí;
- alkoholismus nebo jiný druh chemické závislosti matky;
- vysoká míra emoční exprese rodičů (divoké hádky);
- umístění dítěte do nějaké instituce, například do dětského domova.

Helus (2015, str. 219–222) pak uvádí protektivní faktory funkční rodiny:

- Rodina **uspokojuje základní, primární potřeby dítěte** v raných stádiích jeho života.

- Rodina uspokojuje velice závažnou potřebu organické **sounáležitosti dítěte**. Potřebu domova, potřebu mít svého člověka - v přeneseném významu se vkládá do rukou rodičů, patří do spolehlivých a láskyplných mezilidských vztahů.
- Rodina skýtá dítěti již od nejútlejšího věku akční prostor, tedy prostor pro jeho aktivní projev, **seberealizaci**.
- Rodina pozvolna uvádí dítě do vztahu k věcem rodinného vybavení – k zařízení domácnosti, k přístrojům, k věcem hezkým a cenným. Mimoděk se dítě učí udržovat tyto předměty v pořádku, tím se rozvíjí jeho **vztah k předmětnému hmotnému světu**.
- Rodina výrazně určuje prvopočátek **vnímání sebe jako chlapce nebo dívky**.
- Rodina skýtá dítěti bezprostředně působící **vzory a příklady**. Dítě se učí vidět v druhém člověku osobnost a samo má zájem stát se osobností.
- Rodina v dítěti zakládá, upevňuje a dále rozvíjí **vědomí povinnosti, zodpovědnosti a ohleduplnosti**.
- Rodina otevírá dítěti možnosti vejít do **mezigeneračních vztahů**, hlouběji proniknout do chápání lidí různého věku, různého založení nebo postavení.
- Prostřednictvím širší rodiny a přátel navozuje rodina v dítěti **představu o širším okolí, o společnosti a světě**.
- Rodina je dětem a dospělým prostředím, kde se mohou svěřit, očekávat moudré, trpělivé a včítivé vyslechnutí, radu a pomoc. Je **útočištěm v situacích životní bezradnosti**.

4 PREVENCE RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ V PĚSTOUNSKÉ PÉČI

Za prevenci rizikového chování považuje Miovský (2010, str. 24) „*jakékoliv typy výchovných, vzdělávacích, zdravotních, sociálních či jiných intervencí směřujících k předcházení výskytu rizikového chování, zamezujících jeho další progresi, zmírňujících již existující formy a projevy rizikového chování nebo pomáhajících řešit jeho důsledky.*“

4.1 Strategie prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže

Strategie prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže spadá do kompetence Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy. Miovský (2010, str. 10) uvádí, že škola je v oblasti prevence stěžejní a to pro všechny prevence, tedy i pro prevenci kriminality nebo zdravotnickou. Upozorňuje na to, že nejsou zpracována velká témata jako prevence s dětmi z etnických skupin, s dětmi v ústavní péči apod. Zpracování koncepce primární prevence s dětmi traumatizovanými zůstává zatím výzvou. V dokumentu Strategie prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže období 2013–2018 není v horizontální úrovni uvedeno Ministerstvo práce a sociálních věcí, v jehož rezortu je sociálně-právní ochrana dětí, tedy problematika pěstounské péče. V kapitole 2.4.4 výše zmíněného dokumentu je však uvedena nutnost úzké spolupráce všech subjektů věnujících se dětem a mládeži včetně OSPOD (MŠMT 2013). Této spolupráci nasvědčuje také povinnost škol a všech dalších zařízení určených pro děti a mládež nahlásit obecnímu úřadu s rozšířenou působností skutečnosti, které nasvědčují tomu, že jde o ohrožené dítě podle § 6⁴ ve smyslu zákona o sociálně-právní ochraně dětí (č. 359/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

---

⁴ Dle §6 zák.359/1999Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění se sociálně-právní ochrana zaměřuje mimo jiné na děti, jejichž rodiče neplní rodičovské povinnosti, na děti, které byly svěřeny do výchovy jiné osoby odpovědné za výchovu a tato osoba neplní povinnosti ze svěřeni dítěte do její výchovy, na děti, které vedou zahálčivý nebo nemravný život, zanedbávají školní docházku, používají alkohol nebo návykové látky, jsou ohroženy závislostí, dopouští se útěků od rodičů ad.

Horizontální a vertikální úroveň koordinace primární prevence v rámci ČR

Obrázek č. 1: Horizontální a vertikální úroveň koordinace primární prevence v rámci ČR

Vytvořila: Alice Dadáková

Zdroj: (MŠMT 2013)

„Výzkumy, šetření i praxe ukazují, že pro efektivní realizaci primární prevence je nezbytné mít dostatečné znalosti, vědomosti a zkušenosti, a to se týká všech, kteří přicházejí nebo mohou přicházet s rizikovým chováním do styku.“ (MŠMT 2013).

Jako hlavní úkol prevence vidí Kalina (2003, str. 274) **podporu protektivních** (riziko snižujících) **faktorů a omezování rizikových faktorů.**

4.2 Členění prevence

Prevence je dělena na primární, sekundární a terciální. V kontextu NRP je v popředí zájmu **prevence primární**, která se člení na **nespecifickou** a **specifickou**.

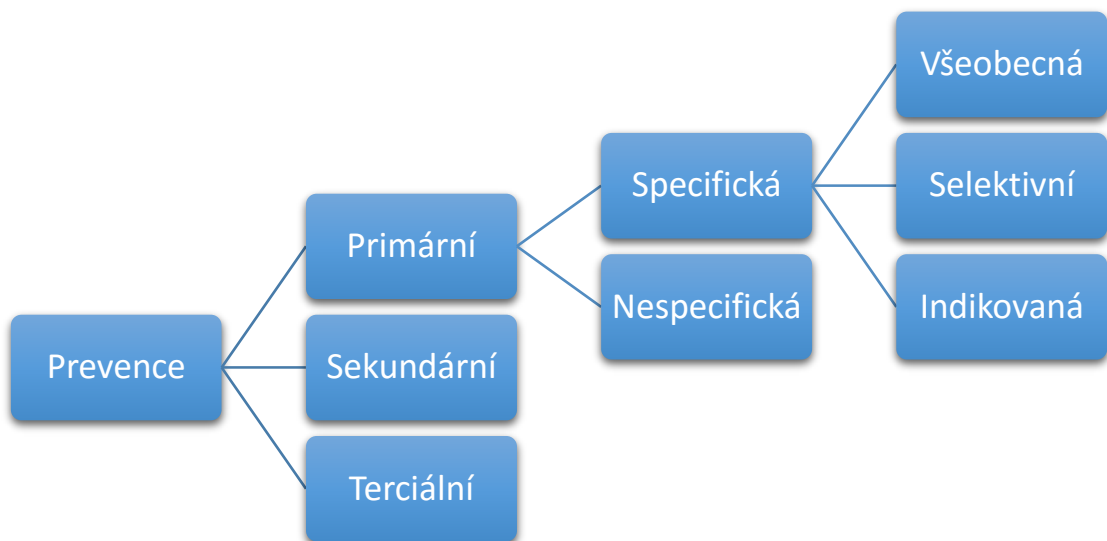
Nespecifická primární prevence má za cíl spoluvytvářet klima společnosti, které odráží opravdovou hierarchii hodnot, na jejímž vrcholu je úcta ke každému lidskému životu, svobodám a právům každého člověka (Vaničková 2005, str. 102).

Specifická primární prevence znamená takové aktivity a programy, které jsou úzce zaměřeny právě na některou z konkrétních forem rizikového chování a které mají prokazatelně přímý a explicitně vyjádřený vztah k určité konkrétní formě rizikového

chování a tématům s tím spojeným. Jsou zacíleny na jasně ohraničenou a definovanou cílovou skupinu (Miovský a další 2010, str. 25).

Specifickou prevenci lze dle Miovského (2010, stránky 42, 43) rozdělit celkem do tří úrovní provádění:

1. **Všeobecná primární prevence** – zaměřuje se na běžnou populaci dětí a mládeže bez rozdělování na méně či více rizikové skupiny, zohledňuje pouze její věkové složení a případná specifika daná např. sociálními nebo jinými faktory.
2. **Selektivní primární prevence** – zaměřuje se na skupiny osob, u kterých jsou ve zvýšené míře přítomny rizikové faktory pro vznik a vývoj různých forem rizikového chování, tj. jsou více ohrožené než jiné skupiny populace.
3. **Indikovaná primární prevence** - je zaměřena na jedince, kteří jsou vystaveni působení výrazně rizikových faktorů, případně u kterých se již vyskytly projevy rizikového chování.

Obrázek č. 2: Členění prevence

Vytvořila: Alice Dadáková

Zdroj: (Miovský a další 2010 stránky 42, 43)

Metodické doporučení strategie k primární prevenci (MŠMT 2010) se zaměřuje na **rozvoj těchto kompetencí:**

- **Psychosociální dovednosti** – (soběstačnost, autonomie, důstojnost, seberealizace, spokojenost v rodinných, přátelských a dalších mezilidských vztazích aj.).
- **Existence** – (pečuji o sebe, o svůj zevnějšek, volím mezi zdravým a nezdravým způsobem života, jsem nezávislý a mám představu o své budoucnosti, věřím v budoucnost, vnímám, že život má smysl).
- **Sounáležitost** – (vnímám se jako součást životního prostředí a Země, cítím se bezpečně ve škole, ve městě, jsem oceňován a ostatní si mě váží, mám kamarády a vážím si jich, umím se o sebe postarat a přijímat zdravotní/sociální pomoc a služby).
- **Adaptabilita** – (dávám pozor na sebe a svůj zevnějšek, jsem žák, účastním se sportovních a rekreačních aktivit, setkávám se s lidmi a trávím s nimi volný čas, plánuji si volbu profese nebo zaměstnání, řeším s odvahou své problémy, mám právní povědomí).

4.3 Možnosti preventivního působení na děti v pěstounské péči

S působením preventivních záměrů MŠMT se dítě v pěstounské péči setkává ve škole a v mimoškolních aktivitách tak, jako každý jiný žák.

Dále je rodina navštěvována minimálně jednou za půl roku sociální pracovníci. Tato návštěva má mimo jiné poradit rodině s výchovou a pomoci případné problémy včas odhalit (Novotná a další 2014, str. 121).

Děti z pěstounské péče se účastní rekreačních táborů. Dle § 43 zákona o sociálně-právní ochraně dětí (č. 359/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů) je účelem takového pobytu mimo jiné výchovné působení na děti směřující k odstranění nebo potlačení poruch chování.

Další možností působení je vzdělávání pěstounů. Je v kompetenci každého kraje, zda vzdělávání povede sám nebo využije pověřenou osobu. Zaměření vzdělávání je upraveno § 5 ve vyhlášce o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí (č. 473/2012 Sb., ve znění pozdějších předpisů). Zvyšování znalostí a

dovedností osoby pečující a osoby v evidenci je zaměřeno mimo jiné na získávání znalostí a dovedností při péči o specifické skupiny dětí, zejména dětí jiného etnika, dětí se zdravotním postižením, sourozeneckých skupin, dětí, které zažily týrání, zneužívání či zanedbávání (MPSV 2012).

4.3.1 Postavení nestátních organizací v systému prevence u dětí v pěstounské péči

Nestátní organizace (fyzické či právnické osoby) vstupují do vztahu s pěstounskými rodinami jako pověřené osoby, které získali pověření podle § 48 odst. 2 písm. e) zákona o sociálně-právní ochraně dětí (č. 359/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů) udělené správním rozhodnutím příslušným krajským úřadem (Novotná a další 2014, str. 385). Tyto pověřené osoby mohou na základě pověření vyhledávat děti, na něž se zaměřuje sociálně-právní ochrana, pomáhat rodičům při řešení výchovných problémů, poskytovat rodičům poradenství, pořádat přednášky a kurzy zaměřené na řešení výchovných, sociálních a jiných problémů souvisejících s péčí o dítě a s jeho výchovou. Dále mohou uzavírat dohody o výkonu pěstounské péče, zajišťovat přípravu žadatelů o zprostředkování osvojení či pěstounské péče nebo tyto zájemce vyhledávat.

5 PRAKTICKÁ ČÁST

5.1 Cíl výzkumného šetření a výzkumné otázky

Při stanovování cílů je užitečné si stanovit, k jaké referenční skupině se významnost výzkumu vztahuje, tedy kdo bude výzkum číst, koho budou výsledky výzkumu zajímat. Švaříček (2014, str. 62, 63) uvádí, že cíle můžeme rozdělit na 3 typy: **intelektuální**, tzn. jakým způsobem přispěje výzkum k rozšíření odborného poznání; **praktický**, tedy zda budou moci být výsledky nějakým způsobem použity; **personální**, zda tato práce obohatí výzkumníka samotného.

Cíl intelektuální:

Cílem této práce je poukázat na skutečnost, že na vzdělávání pěstounů můžeme nahlížet jako na nástroj, který má v moci stát a kterým lze ovlivnit znalosti a vědomosti pěstounů v předcházení rizikového chování u jim svěřených dětí. Poukázat na to, že

by toto vzdělávání měli vykonávat skutečně zainteresovaní odborníci, psychologové, etopedi, terapeuti, kteří budou umět poskytnout konkrétní návody na práci s dítětem s citovou deprivací, poruchou attachmentu a poruchou identity.

Cíl praktický:

Získané informace mohou být využity k zefektivnění vzdělávání pěstounů v oblasti předcházení rizikovému chování u dětí v pěstounské péči. O výsledky výzkumného šetření projevily zájem některé neziskové organizace provázející pěstouny.

Cíl personální:

Sama jsem pěstounkou a účastním se vzdělávacích akcí. Často se stávám svědkem toho, kdy se pěstouni ptají, co mohou udělat pro to, aby jejich dítě nebylo závislé na počítači, jak mají pracovat se lží u svých svěřených dětí apod. Odpovědi se jim však nedostává. Je pro mě osobně významné prozkoumat, zda jsem sama, komu ve vzdělávání chybí téma prevence rizikového chování. Zajímá mě, jak probíhá vzdělávání v jiných krajích.

Hlavní výzkumná otázka:

Je vzdělávání pěstounů zaměřeno na zvyšování kompetencí náhradních rodičů v předcházení rizikového chování u svěřených dětí?

Dílčí otázky:

1. Uvědomují si pěstouni odlišnost dětí přijatých do pěstounské péče?
2. Kdy se pěstouni dozvěděli o odlišnosti dětí v pěstounské péči?
3. S jakými typy rizikového chování se pěstouni u svých svěřených dětí setkávají?
4. Která témata při vzdělávání pomohla pěstounům k získání větších znalostí ohledně předcházení rizikovému chování?
5. Odkud pěstouni čerpají nejvíce informací při řešení projevů rizikového chování u svěřených dětí?
6. Jsou pěstouni spokojeni s nabídkou vzdělávání, odpovídá jejich potřebám? Považují vzdělávání za důležité pro výkon pěstounství?
7. Cítí pěstouni oporu v pomáhajících institucích?

5.2 Získávání dat

Rozhodnutí o metodách zahrnuje dle Švaříčka (2014, str. 72) tři klíčové body: rozhodnutí o vzorku, výběr metody dat a zajištění vstupu do terénu, tedy jak data získat.

5.2.1 Výzkumný soubor

V kvalitativním výzkumu není cílem, aby vzorek reprezentoval určitou populaci, ale určitý problém. Výběr případů se odvozuje od toho, jak je definován výzkumný problém, tedy cíl výzkumu (Švaříček a další 2014, str. 72, 73).

Vzhledem k tomu, že výzkumný cíl je vztahován ke vzdělávání pěstounů v oblasti prevence rizikového chování, byli jako soubor osloveni pěstouni. Determinanty při výběru pěstounů byly věk přijatých dětí a kraj, ve kterém pěstouni žijí. Podmínkou pak byla zprostředkovaná pěstounská péče. Věk dětí se jeví jako důležitý z toho důvodu, že rizikové chování se začíná projevovat ve větší míře u dětí po dvanáctém roce. S ohledem na to byli osloveni pěstouni, kteří mají v péči dítě nebo děti starší dvanácti let. Způsob, jakým vzdělávání pěstounů probíhá, je v kompetenci jednotlivých krajů. Pro větší rozmanitost zkušeností pěstounů proto byli osloveni pěstouni z různých krajů. Podmínkou výzkumu nebylo, že se nesmí výzkumu zúčastnit dva pěstouni ze stejného kraje, požadavek byl takový, že čím bude větší zastoupení různých krajů, tím bude výzkum přínosnější. Pro velkou odlišnost v motivaci a v přístupech k pěstounské péči byli ze vzorku vyloučeni pěstouni, kteří jsou s dětmi v příbuzenském vztahu. Jednotliví pěstouni byli kontaktováni e-mailem. Motivační dopis s upřesněním požadavků byl zaslán organizacím zabývajícím se náhradní rodinnou péčí s prosbou o přeposlání dopisu pěstounům. Na výzvu reagovalo 5 pěstounek, které splňovaly podmínky výzkumu. Shodou okolností byla každá pěstounka, která se nabídla k účasti na výzkumu (dále jen pěstounka) z jiného kraje.

Následující tabulka ukazuje přehled základních informací o pěstounkách.

	Pěstounka č. 1 Adéla	Pěstounka č. 2 Beáta	Pěstounka č. 3 Cecílie	Pěstounka č. 4 Diana	Pěstounka č. 5 Emílie
Věk	51	39	50	55	43
Vzdělání	SŠ	VŠ	SŠ	SŠ	SŠ
Profesní zaměření	Podnikání, osobní asistence	Učitelství, chemie, biologie	Obchod, potravinářst ví	Původně zdravotní sestra, dnes sociální obor	Obchod
Vlastní děti	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano
Počet přijatých dětí	2	1	3	6	1
Spolupráce s OSPOD/ NO	Dříve OSPOD, nyní NO	NO	NO	NO	OSPOD
Délka trvání NRP	5 let	7 let	14 let	15 let	7 let
Kraj	Pardubický	Zlínský	Jihomoravský	Ústecký	Středočeský

Tabulka č. 4: Úvodní informace o pěstounské rodině

Vysvětlivky: SŠ – střední škola; VŠ – vysoká škola; OSPOD – orgán sociálně-právní ochrany dětí; NO – nestátní organizace.

Jména pěstunek i svěřených dětí byla pro účely výzkumu změněna podle následujícího klíče: Pěstounka č. 1 – jména pěstounky i dětí začínají na A, pěstounka č. 2 – jména pěstounky i dětí začínají na B atd. Popis výzkumu i vyprávění pěstunek je konstituováno tak, aby nebylo možné identifikovat jednotlivé rodiny.

5.2.2 Způsob získávání dat

Sběr dat byl pořizován v rozmezí od listopadu roku 2015 do ledna roku 2016. První kontakt byl s pěstunkami navázán pomocí e-mailu. Zde jsme si předali první informace o počtu dětí, jejich věku a o místě bydliště. Rozhovory probíhaly u jednotlivých pěstounek doma, v jednom případě v nedaleké kavárně.

Jak upozorňuje Švaříček (2014, str. 76), výzkumník je situován při vstupu do výzkumu do určité role. Tabulka č. 2. popisuje charakteristiku jednotlivých rolí.

Role	Charakteristika
Cizinec	Neznámý člověk, který jednorázově přichází a odchází
Návštěvník	Člověk, kterého respondenti znají jménem a vědí něco o jeho povaze a práci.
Zasvěcený	Člověk, který se stýká se svými respondenty i mimo rámec výzkumu.
Domorodec	Člověk, který zkoumá skupinu, jíž je sám členem.

Tabulka č. 2: Role výzkumníka

Zdroj: (Švaříček a další, 2014, str. 76)

Vzhledem k tomu, že jsem sama pěstounka, vstupovala jsem do výzkumu v roli „domorodce“. Tato role s sebou dle Švaříčka (2014, str. 77) přináší určitá rizika. Ty spatřuje v tom, že výzkumník nemusí dodržet dostatečný odstup a některé podstatné věci se mu mohou zdát jako samozřejmé. S ohledem na tato rizika jsem se při rozhovorech zdržela jakýchkoliv komentářů, pouze jsem kladla otázky a podporovala pěstounky v rozhovorech, hlavně neverbálně, například chápavým přitakáním.

5.2.3 Metoda sběru dat

Rozhovor je v kvalitativním výzkumu nejčastěji využívanou metodou. Můžeme ho definovat jako „*nestandardizované dotazování jednoho účastníka výzkumu zpravidla jedním badatelem pomocí několika otevřených otázek.*“ (Švaříček a další 2014, str. 159).

Za hlavní dva typy rozhovoru můžeme označit **polostrukturovaný rozhovor** a **nestrukturovaný rozhovor**. Zatímco nestrukturovaný rozhovor je založen na jedné připravené otázce, polostrukturovaný rozhovor vychází z předem připraveného seznamu otázek (Švaříček a další 2014, str. 160).

Otázky lze dělit na úvodní, hlavní, navazující, nepřímé, dynamické a ukončovací.

V tabulce č. 3 je znázorněna charakteristika jednotlivých otázek:

Typ otázky	Charakteristika
Úvodní	Souhlas s účastí na výzkumu, povolení zaznamenávat, poté otázky, které mají navodit spontánní vyprávění účastníka. Jednoduché, empatické.
Hlavní	Přeloženy z vědeckého jazyka do běžné řeči. Pečlivě konstruovány s ohledem na to, aby neomezovaly nebo nepředurčovaly odpovědi.
Navazující	Navazují na výpovědi účastníka, prohlubují význam řečeného. Vztahují se k hlavním tématům. Mohou být položeny při dalším rozhovoru.
Nepřímé	Obtížně interpretovatelné. Např: pokus se popsat běžný den ve škole.
Dynamické	Udrží vzájemnou interakci během rozhovoru. Cílem je udržet tok řeči, stimulovat respondenta k vyprávění.
Ukončovací	Uzavření rozhovoru neprobíhá ve spěchu, může být poukázáno na další směřování výzkumu, opět zdůrazněn princip důvěrnosti.

Tabulka č. 3

Zdroj: (Švaříček a další 2014, str. 162–170)

Data byla sbírána formou polostrukturovaného rozhovoru. Jednotlivé rozhovory trvaly 1,5 – 2 hodiny, byly nahrávány na diktafon a poté přepsány. Obsahovaly úvodní, hlavní, navazující a ukončovací otázky. Některé nejasnosti byly doplněny dálkovou formou s využitím e-mailu.

5.3 Analýza dat

Otevřené kódování je proces, při kterém je text rozložen na jednotky, těm je přiřazen kód, který vystihuje určitý typ vyjádření. S takto nově označenými jednotkami potom výzkumník dále pracuje. (Švaříček a další 2014, str. 211, 212)

Axiální kódování je technika, která navazuje na otevřené kódování. Vytváří spojení mezi kategoriemi a subkategoriemi. K tomu je využíván tzv. paradigmatický model: (Švaříček a další 2014, str. 232)

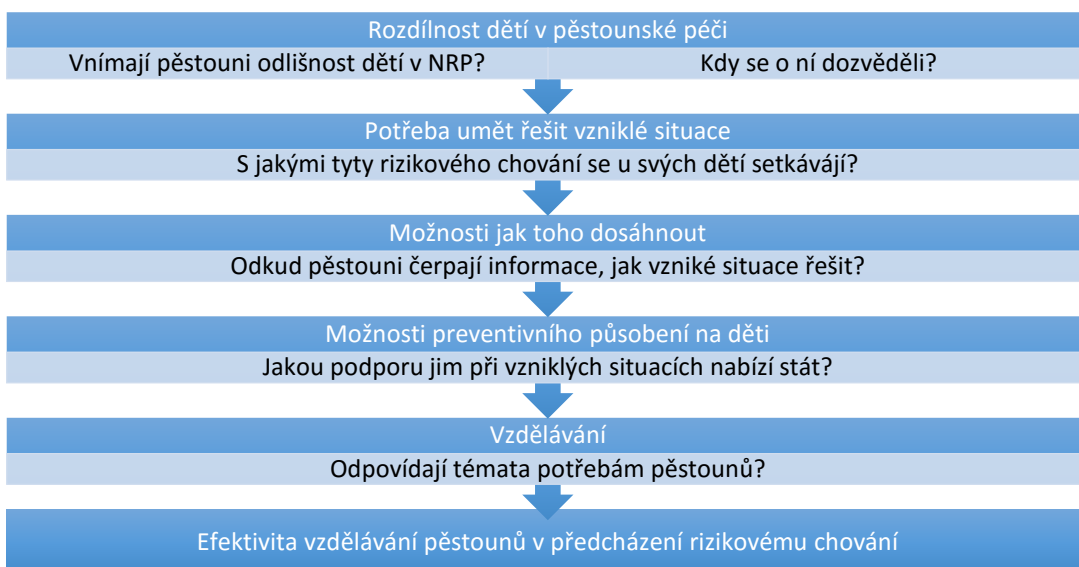
Obrázek č. 3

Vytvořila: Alice Dadáková

Zdroj: (Švaříček a další 2014, str. 232)

Postupujeme tak, že jednotlivé kategorie vzešlé z otevřeného kódování přiřazujeme k jednotlivým položkám paradigmatického modelu, přičemž axiální kódování může být ve výzkumu použito vícekrát, podkategorie jsou seskupeny kolem důležitých kategorií (Švaříček a další 2014, str. 232).

Data z rozhovorů byla formou otevřeného kódování rozložena na jednotky, jednotky byly označeny kódy a poté uspořádány technikou axiálního kódování podle následujícího paradigmatu:

Obrázek č. 4: Paradigmata použitá při výzkumu

Vytvořila: Alice Dadáková

5.4 Výsledky výzkumného šetření

5.4.1 Vnímání odlišnosti přijatých dětí

Všechny pěstounky vnímají děti svěřené do své péče jako děti **odlišné**, které potřebují ve výchově jiný přístup než děti vlastní. Adéla popisuje pěstounské děti jako děti **poškozené**. Na otázku, zda vnímá nějaký rozdíl mezi výchovou vlastních dětí a dětí přijatých Adéla odpovídá: „*Určitě, v mnoha ohledech. Pěstounské děti si něco nesou. Tyto děti jsou poškozené, naším úkolem je je vyléčit.*“ Beáta označuje rozdíl mezi výchovou vlastních a přijatých dětí jako obrovský. Cecílie uvádí: „*V něčem jsou velké rozdíly, je potřeba vědět nějaké informace, ale moc by mohlo zase uškodit.*“ Také Diana vidí odlišnost mezi dětmi přijatými a vlastními: „*Jsou na tom úplně jinak, kvůli genetice, kvůli týrání.*“ Emílie pak popisuje: „*Ano, to vůbec nejde srovnat, tyto děti nemůžete vychovávat jen tak pudově jako svoje, tam spoustu věcí nefunguje.*“

5.4.2 Včasnost získávání informací o specifických potřebách

Z výzkumného šetření vyplývá, že pěstounky byly sice před přijetím dítěte upozorněny na to, že bude odlišné, ale informace o tom, jak k náročným výchovným situacím přistupovat jim nebyly poskytnuty. Tři z pěstounek se o odlišnosti dětí v pěstounské péči dozvěděly na **přípravě pěstounů**, což potvrzuje Adéla: „*Na přípravě pěstounů nás strašili.*“ Dále popisuje Emílie: „*Pochopila jsem, že jsem do toho šla s naprosto špatným očekáváním.*“ Jako dalším možným místem pro sdělení informace o odlišnosti dítěte se ukázala **první konzultace na OSPOD**, tedy před zahájením přípravy, tuto zkušenost však měla pouze Cecílie. Jedna pěstounka, Diana, pak měla **informaci z vlastního zdroje**, pracovala v sociálním oboru. Adéla se navíc snažila získat informace **od jiných pěstounů**, tato možnost jí však nebyla umožněna: „*Velmi jsem si přála před rozhodnutím stát se pěstounkou, komunikovat s již skutečnými pěstouny. Takovou příležitost ale tehdy stát nenabízel a nestátní organizace ještě nebyly.*“ Ani jedna pěstounka nezmiňovala reálnou představu o přijatém dítěti z veřejného povědomí ovlivněného například **médií, nebo z dosavadního vzdělávání**.

O samotné přípravě se tři pěstounky vyjádřily jako o nepřínosné s ohledem na nedostatek informací. Beáta uvádí: „*Byla tam jedna pěstounka, informace minimální,*

občas jsme se s ní viděli, od ní byla informace, že není možné se vidět s biorodičema. “ Beátě informace v začátcích péče velmi chyběly: *„Kdyby mi to tenkrát někdo řekl, ale nikdo mě neupozornil.“* Dvě pěstounky shledávají přípravu jako přínosnou právě pro informaci o odlišném pohledu na výchovu, Adéla uvádí: *„Byla jsem připravena na to, že přijdou těžké chvíle.“*

5.4.3 Náročné výchovné situace u přijatých dětí

Všechny pěstounky, které se účastnily rozhovoru, řeší s dětmi náročné výchovné situace. První náročné chvíle přichází často **již po přijetí dítěte do rodiny**. Například Beáta uvádí: *„Po třech týdnech jsem myslela, že to vzdám. Pořád se vztekal, řval. Nebyli jsme upozornění, došlo mi až později, že dítě, které neumí mluvit a má svůj názor, se musí nějak projevat, tak se bránil řevem. Ve třech letech jsme si řekli buď prášky, nebo my.“* Adéla uvádí: *„Anička měla v papírech sebepoškozování, já jsem to nepozorovala, jen někdy při spaní tloukla hlavou o pelest a volala, že je chudáček. Pomohlo jí, že jsem spala s ní, zlepšilo se to.“* Dále pak vypráví: *„Adam přišel z psychiatrické léčebny, měl úzkosti a děsy, nevěřil dospělým.“* Všechny pěstounky zmiňují **nutnost zvýšeného dohledu nad dětmi**, a to nejen ve volném čase, ale také při vykonávání běžných úkonů jako je hygiena, udržování pořádku nebo vypomáhání s domácími pracemi. Diana uvádí: *„Divili jsme se, kam nám mizí nádobí. A on ho raději zašantročil, než aby ho umyl.“* Další náročné situace, které pěstounky uvádí, jsou **lži, krádeže a podvody**. Pěstounka Adéla k tomuto uvádí: *„Na vánoce mi vzal Adam dva tisíce, co mi dala maminka. Neobvinila jsem ho, věděla jsem, že to byl on. Hledali jsme je, ukazovala jsem dětem na internetu, jak vypadá dvoutisícovka. Pak jsem jí našla v jeho věcech. Prozradil se až tím, když děti tipovaly, kde jsem jí asi našla, tak to tipnul správně. Neměl a dosud nemá odvahu se přiznat. Lhal a kradl běžně, odměňovala jsem ho, kdykoliv se přiznal, dávala jsem mu čokoládu, pak už jenom slovně. Dnes už minimálně lže a krade.“* Emílie má zkušenosti s podvody. Evžen si přepsal známky v žákovské knížce. Dále popisuje zkušenosti se lží: *„Hledali jsme telefon, hledali jsme celá rodina. Evžen hledal s námi. Pak jsem si u něj ve zprávách na facebooku přečetla, jak ho prodal. Nikdy nevím, čemu můžu věřit.“* U starších nebo dospělých dětí se pak některé pěstounky setkaly s problémy, kdy děti **ohrožují členy rodiny nebo společnost**. Cecílie zmiňuje, že se s manželem vyděsili, když u Cyrila

našli pod polštářem velký nůž. Diana popisuje zkušenosti, kdy osmnáctiletá Darina zmizela, a nevěděli, kde je. Nejvíce prožívala Diana zkušenost se soudním řízením, kterého se účastnila s Dominikem: „Dominik přepadával babičky. Bylo to těžké. Byla jsem tak ráda, když jsem u soudu slyšela, že jsem udělala maximum.“

V následující tabulce jsou shrnuty náročné výchovné situace, které pěstounky při rozhovorech uváděly. Vzhledem k zaměření práce na prevenci předcházení rizikového chování nejsou uvedeny výchovné situace dětí s mentálním postižením a s autismem, které pěstounky také uváděly.

Pěstounka	Náročné výchovné situace popisované pěstounkami
Adéla	Úzkosti, noční děsy, krádež peněz, sebelítost, skladování jídla, přejídání na návštěvách, lhaní, nedůvěra v dospělé, rozbíjení hraček sourozencům, infantilita.
Beáta	Agresivita, hyperaktivita, noční děs, mlácení hlavou do polštáře, tvář bez výrazu, žádné projevy emocí, nedůvěra v dospělé, dyslexie, specifické poruchy učení, neschopnost odložit potřebu (např. v zacházení s penězi).
Cecílie	Nepřijetí romské identity, zbraně, problémy ve škole, pomočování v pozdějším věku.
Diana	Loupežné přepadení, noční schraňování jídla, odmítání chodit do školy – nemá to smysl, špatný vztah k práci, toulání, pokus o sebevraždu (spolykané prášky), drobné krádeže.
Emílie	Lež, nedůvěra v dospělé, podvody.

Tabulka č. 5: Náročné výchovné situace uváděny jednotlivými pěstounkami

Většina pěstounek uvádí zkušenosti plynoucí z výchovy více než jednoho dítěte.

5.4.4 Získávání informací při řešení náročných výchovných situacích

Pěstounky shodně uvádějí, že ve chvílích, kdy potřebují informace o možnostech řešení výchovných situací, se jim tyto informace často nedostávají. Všechny pěstounky vyjádřily negativní vztah k **sociálním pracovnícům OSPOD**. Pomoc z tohoto zdroje buď nebyla nabídnuta, nebo pěstounky neměly důvěru. Adéla k tomu uvádí: *Potřebovali jsme pomoc, ale nikdo nepřišel. Žádali jsme. Nejdříve šla*

pracovnice do důchodu, pak přišla další. Ta přišla jednou, potkala se s mojí maminkou. Ptala se jí, proč jsme to udělali, že se diví.“ Emílie projevuje nedůvěru: „Se sociální pracovníci raději problémy neřeším, vnímám ji spíše jako kontrolu než pomoc.“ Oproti tomu vyjadřují dvě pěstounky jako velmi přínosné **konzultace se sociálními pracovníci**, které k nim dochází z doprovázejících, **nestátních organizací**. Obě pěstounky k těmto organizacím přešly po transformaci pěstounské péče. Jak uvádí Beáta: „Z této organizace také cítím oporu, vím, že by mi v těžkých chvílích pomohla.“ Dalším místem, kde se pěstounky pokoušely řešit náročné výchovné situace, byly **lékaři**. Dvě pěstounky vyjadřují nespokojenost. Jedna z nich, Cecílie, po dlouhém hledání, našla psychologku, která jí velmi pomohla: „Trendem EU jsou odborníci, ale já pořád žádné odborníky nevidím. Když jsme si říkali o pomoc, nikdo nám nepomohl. Psycholožky jsme se dokonce báli, dávala všechnu vinu nám, nakonec jsme ale našli dobrou, ta nám moc pomohla.“ Druhou pěstounku, Beátu, náročnost spolupráce odradila: „Jednou se Boris hrozně vztekal, dostal se do amoku, že jsem ho přimáčkla k zemi a chrstla jsem na něj hrnek vody. Brečel. Došlo mi, že takhle to nejde, chtěla jsem to řešit, ale nevěděla jak. Doktorka mi doporučila psychiatrii a neurologii, všichni měli dlouhé termíny, museli jsme si poradit sami. Neurolog nám řekl, že nemáme chodit, že to není v jeho kompetenci, zkoušela jsem pomoc najít všude, museli jsme si poradit sami.“ Jako další varianty získávání informací o tom, jak pracovat s dětmi byly zmíněny **literatura a setkávání s pěstouny**. Cecílie mluví o své zkušenosti: „Přes fond ohrožených dětí jsme jezdili na prázdniny, tam bylo hodně pěstounských rodin, to nám strašně pomohlo ze začátku.“ Velmi málo bylo pěstounkami zmiňováno **vzdělávání** jako zdroj informací a návodů, jak pracovat s dětmi. Jedna pěstounka, Diana, však zmiňuje velmi zajímavou a přínosnou zkušenost, která je ovšem velmi nestandardní: „Za nejpřínosnější zkušenost považuji tříleté vzdělávání pod vedením anglických lektorů. Zúčastnila jsem se ho asi před sedmi lety. Jednalo se u zkušební projekt, kdy měli následně proškolení pěstouni vzdělávat další pěstouny. Toto jediné školení mě uvedlo do reality pro pěstounství, bylo vidět, že ti angličtí lektori mají bohatou zkušenost, oni mají připravenou supervizi jak pro pěstouny, tak pro děti, pro dvě klíčové oblasti. Když si vzal pěstoun dítě, dokázali pro něj vypracovat takové záchranné body.“

5.4.5 Možnosti preventivního působení na děti ze strany státu a nestátních organizací

Z výzkumného šetření vyplynulo, že pěstounky vnímají jako možnosti preventivního působení na děti **účast dětí při vzdělávání dospělých s doprovodným programem pro děti, účast dětí na rekreačních pobytech, zvýšený dohled nad dětmi při volnočasových aktivitách, doučování, spolupráci s psychology, psychiatry a terapeutické služby**. Všechny pěstounky si byly vědomy, že tyto služby by jim měla poskytovat organizace, se kterou mají podepsanou dohodu o výkonu pěstounské péče, tedy OSPOD nebo nestátní organizace. S těmito službami mají pěstounky velmi rozličné zkušenosti. Pouze jedna pěstounka, Adéla, je se poskytováním podpory pěstounů ve své doprovázející organizaci velmi spokojena a využívá všech služeb, které organizace nabízí. Oceňuje velkou změnu poté, co přešla k nestátní organizaci: *„Dřív mě nenapadlo žádat o tábory, ale teď mi má doprovázející organizace všechno nabízí. Tam to všechno probíhá, i to vzdělávání, mě to baví. Na tábore probíhají preventivní programy, točili klip s cigaretou, hráli si na feťáky. Dobrovolnice na doprovázení dětí na kroužky a na doučování mají proškolené, jsou to mladé holky, nemají ještě děti, mají všechno načtené. Mají promyšlené programy, jsem tam moc spokojená.“*

Zkušenosti s **pobyty dětí na táborech s preventivním programem** byly různé. Zatímco tři pěstounky hodnotily tábory jako **dobré**, jedna pěstounka hodnotila tábor negativně pro **neodborný přístup organizátorů a vedoucích**.

Při získávání podpory ve **spolupráci s psychology a dalšími odborníky** se mezi pěstounkami objevovaly dva přístupy. **První přístup** zastávají tři pěstounky. Tyto služby uvádějí jako **velmi potřebné**, zároveň však shánění odborníka popisují jako velmi zdlouhavé. Narážely na to, že odborníci jim dávali rady, aniž by zohlednili, že na děti v pěstounské péči běžné postupy neplatí. Jak uvádí Cecílie: *„Vyzkoušeli jsme mnoho psychologek a jiných odborníků, i na doporučení, ale nikdo nedělá pěstounskou péči, až pak jsme našli jednu dobrou, ta nám moc pomohla.“* Podobně se svěřuje Beáta: *„Doktorka mi doporučila psychiatrii a neurologii, všichni měli dlouhé termíny, museli jsme si poradit sami. Neurolog nám řekl, že nemáme chodit, že to není v jeho kompetenci, zkoušela jsem pomoc najít všude, museli jsme si poradit sami.“* **Druhý**

přístup zastávají dvě pěstounky. Popisují obavy z možného **zneužívání těchto služeb dítětem ve prospěch získání pozornosti**. Adéla zmiňuje: „*Adam chodí na psychoterapii. Je to reakce na policajty, udělal takovou menší výtržnost. Chodí tam na pískoterapii, ale nemůžu mu říkat, že jde na pískoterapii. Musím mu lhát, že si tam jdu něco vyřídit a on si mezi tím může pohrát, pro něj by to byla odměna.*“ Také Emílie vyjadřuje ze spolupráce s psychologem podobné obavy: „*Evžen je zdravý, no, určitě má specifické poruchy učení, ale pro něj by papír znamenal konec snahy. Kdyby viděl ochotu, že s ním začnu objíždět psychology, dělal by všechno pro to, aby je potřeboval.*“

Zvýšeného dohledu nad dětmi v podobě spolupráce s další osobou využívají jen dvě pěstounky. Zatímco Adéla využívá spolupráce se studentkami z doprovázející organizace, Diana si pomoc zajišťuje sama. Založili si s manželem před lety sdružení a zaměstnávají studenty na výpomoc s dětmi v pěstounské péči. Zpětně však Diana hodnotí variantu vlastní organizace jako velmi náročnou a nevděčnou. Jak lidmi z okolí, tak úřadem je jí vytykáno, že za péči o děti mají peníze. Také Emílie měla zájem o výpomoc studentek. Ve chvíli, kdy tuto pomoc potřebovala, se jí nedostala: „*Ptala jsem se paní z OSPOD, zda by bylo něco takového možné. Kroutila hlavou, že ne, že proplácejí jen to, co se jmenuje terapie. Až později jsem se dozvěděla, že doprovázející organizace to nabízejí. Myslela jsem, když říkají, že to nejde, tak že to opravdu nejde.*“

Tabulka č. 6 schematizuje využívání podpůrných preventivních služeb pěstounkami.

Služby	Adéla	Beáta	Cecílie	Diana	Emílie
Rekreační pobyty dětí s preventivním programem	X		X		X
Odborné služby nabízené OSPOD nebo NO (terapeut, psycholog, speciální pedagog)	X	X	X		
Doučování	X				
Doprovázení dětí na kroužky	X				

Tabulka č. 6: Využívání služeb pěstounkami

Vysvětlivky: X – ano, tuto službu využívám; OSPOD – orgán sociálně-právní ochrany dětí; NO – nestátní organizace.

Pouze jedna doprovázející organizace nabízí možnost zvýšeného dohledu na děti doprovázením ze školy nebo na kroužky a doučováním.

5.4.6 Zaměření témat ve vzdělávání

Přínos vzdělávání vnímají pěstounky odlišně. Dvě pěstounky jsou se vzděláváním spokojeny a shledávají vzdělávání jako **přínosné**. Jak uvádí Beáta: „*Přednášky jsou zajímavé, mám ráda, když někdo pojmenuje to, s čím mám sama zkušenost.*“ Adéla zdůrazňuje odbornost přednášek: „*Moje organizace je odborníkem na vzdělávání. Můžeme si naporoučet témata.*“ Dvě pěstounky uvádějí, že témata se **kryjí s jejich potřebami**. Negativní postoj ke vzdělávání zaujímají tři pěstounky. Tyto pěstounky považují vzdělávání za **nepřínosné**. Dle mínění těchto pěstounek vzdělávání neprovádí odborníci na NRP. Všechny tři pěstounky uvádějí, že se školení **nekryje s jejich potřebami** a to i přesto, že si dvě z těchto pěstounek mohou vybírat témata. Diana se k tomu vyjadřuje: „*Já už tam ani nechodím, chodí tam manžel, já už jsem přeškolená, stejně vám neřeknou, co potřebujete.*“ O náplních vzdělávání pochybuje také Emílie: „*Lidé, kteří nám přednáší, nemají děti v pěstounské péči a někdy jsou sami zaražení, když pěstouni začnou vyprávět svoje zkušenosti. Nemají k tomu co říci, jedna věc je teorie, druhá praxe.*“ Témata si Emílie nevybírání, jsou předem stanovená,

ale na konci školení vždy může vyplnit, co by chtěla na příštím školení slyšet: „*Psala jsem, že chci Klimeše, ten dělá Romy, četla jsem jeho knížky, píše moc hezky, ale nic.*“

V tabulce č. 7 jsou uvedena témata vzdělávání, které pěstounky jmenovaly.

Pěstounka	Témata vzdělávání
Adéla	Sexuální výchova – prevence sexuálního zneužívání, Attachment, Právní poradenství, ADHD
Beáta	Rodinné konstelace, ADHD
Cecílie	Identita
Diana	Romská identita
Emílie	Styk s biologickou rodinou, Předcházení vyčerpání u pěstounů, Zdravověda, Drogové závislosti, Právní poradenství

Tabulka č. 7: Témata vzdělávání

I pěstounky, které zaujímaly ke vzdělávání negativní postoj, uvedly některá konkrétní témata jako přínosná. **Ambivalentní postoj** k tématům ukazuje vyjádření Emílie: „*Přednáška o styku s biologickou rodinou byla moc pěkná, ale přišla poté, co se již sedm let s biologickou rodinou stýkám.*“ Pěstounkám, které nejsou se vzděláváním spokojeny, dělalo velký problém si vzpomenout na témata školení, kterých se zúčastnily. Naopak pěstounky s pozitivní zkušeností jmenovaly mnoho témat bez dlouhého rozmýšlení.

5.5 Shrnutí výzkumného šetření

Cílem výzkumu bylo zjistit, zda je vzdělávání pěstounů zaměřeno na zvyšování kompetencí náhradních rodičů v předcházení rizikového chování u svěřených dětí. Z výzkumu vyplývá, že pěstounky nepovažují vzdělávání za hlavní zdroj informací pro práci se svými svěřenými dětmi. Pouze dvě pěstounky se vyjadřovaly kladně o vzdělávání, které je jim nově (po transformaci) nabízeno doprovázející organizací. Jedna pěstounka pak uvedla jako nejpřínosnější zdroj postojů a postupů, které dodnes úspěšně aplikuje při výchově přijatých dětí, tříleté vzdělávání zprostředkované zahraniční společností v rámci zkušebního projektu, kterého se účastnila před sedmi lety. Všechny pěstounky byly před přijetím dětí informovány o odlišnosti dětí

v pěstounské péči. O této odlišnosti se dozvěděly nejčastěji na prvotním vzdělávání pěstounů, tzv. přípravě. Tuto odlišnost pěstounky potvrzují, vnímají děti svěřené do své péče jako děti odlišné, které potřebují ve výchově jiný přístup než děti vlastní. Všechny pěstounky se zúčastnily prvotního vzdělávání (přípravy). Přesto všechny uvedly, že v prvních letech výchovy dětí nevěděly, jak mají k výchově přistupovat, často si nevěděly rady a neměly se na koho obrátit.

Všechny pěstounky, které se účastnily výzkumného šetření, řeší s dětmi náročné výchovné situace. První potřeba odlišného přístupu k dětem se ukazuje již po příchodu dítěte do rodiny při adaptaci. Dále se u dětí častěji vyskytují problémy v chování, jako jsou lži, podvody a drobné krádeže. V pozdějším věku dětí se pak některé pěstounky setkaly se závažnými problémy v chování přijatých dětí. Všechny děti, které mají pěstounky svěřené do péče, lze zahrnout do rizikové skupiny, která vyžaduje zvýšenou preventivní péči. Pěstounky ovšem nemají pocit, že by byly v oblasti prevence vzdělávány. Dvě pěstounky uvádějí výrazné zlepšení po transformaci pěstounské péče. Z výzkumu vyplynulo, že vzdělávací nabídka je v současné době rozmanitá, většina pěstounek si může vybírat témata podle vlastních potřeb. Jako přínosné uváděly pěstounky přednášky zaměřené na poruchy attachmentu, identitu a předcházení zneužívání dětí. Pěstounky si však stěžují, že některé přednášky jsou podávány formou pouhé teorie a odborníci jim neodpovídají na to, jak v náročných situacích postupovat. Tři pěstounky vnímají negativně, že přednášející nemají vlastní zkušenosti s pěstounskou péčí a dávají rady, které by se hodily k dětem nezatíženým traumatickou zkušeností. Většina pěstounek uvádí, že si na všechno „musely přijít samy“. Jako uspokojivé zdroje informací uvedly literaturu a styk s ostatními pěstouny. Další služby, o které by tři pěstounky stály, ale zdají se být těžko dostupné, jsou terapeutické, psychologické a psychiatrické služby. Od spolupráce s těmito odborníky očekávají mimo jiné snížení projevů nevhodného chování u svěřených dětí. Jako možné vhodné preventivní působení na děti vnímají pěstounky účast dětí na rekreačních pobytech s preventivním programem. Této nabídky využívají tři pěstounky. Jedna pěstounka pak využívá možnosti doprovázení dětí na kroužky a doučování.

Pěstounky shodně uvádějí, že ve chvílích, kdy potřebují informace o možnostech řešení výchovných situací, se jim tyto informace často nedostávají. Dvě pěstounky oceňují zlepšení služeb po transformaci pěstounské péče. Obě oceňují spolupráci

s nestátními organizacemi, které nově po transformaci mohou doprovázet pěstouny. Další tři pěstounky vědí, že by služby měly být po transformaci lepší, ale větší přínos nezaznamenaly.

ZÁVĚR

Bakalářská práce se zabývala možnostmi preventivního působení na děti v pěstounské péči a vlivem profesionalizace pěstounské péče na tyto možnosti. Cílem praktické části bylo zjistit, zda je vzdělávání pěstounů zaměřeno na zvyšování kompetencí náhradních rodičů v předcházení rizikového chování u svěřených dětí. Práce je rozdělena do pěti kapitol. První čtyři kapitoly se věnují současným teoretickým poznatkům k tématu, pátá kapitola se věnuje výzkumu. Výzkumného šetření se účastnilo pět pěstunek z různých krajů, které mají v péči svěřené děti starší dvanácti let. Získávání dat probíhalo formou polostrukturovaného rozhovoru. Data z rozhovorů byla analyzována formou otevřeného kódování a poté uspořádána technikou axiálního kódování. Z vypracované bakalářské práce lze vyvodit následující závěry a úvahy.

Odborníci na NRP popisují děti v pěstounské péči především jako děti deprimované a traumatizované. Odborná literatura popisuje příčiny i následky deprivace dítěte a spatřuje východisko v nalezení nové, kvalitní, nejlépe rodinné péče. Zde zdůrazňuje především vytvoření nového citového pouta jako možnost léčby deprimovaného či traumatizovaného dítěte. K tomuto směřuje také transformace české legislativy, která zákonem upřednostňuje rodinnou výchovu před výchovou ústavní. Koncept primární prevence MŠMT nepopisuje dítě v NRP ani děti traumatizované jako samostatnou cílovou skupinu, i když někteří odborníci vidí samostatný koncept pro jednotlivé ohrožené skupiny jako přínosný. Primární prevence v rámci MŠMT je tvořena pro školní prostředí a nepočítá s pěstouny jako s profesionálními vychovateli, nerozlišuje mezi rodinou běžnou a rodinou náhradní. Jinak přistupují k pěstounům specializované nestátní organizace, které se snaží nabídnout témata nejen k prvotnímu přijetí a následnému provázení dítěte, ale také ke konkrétním negativním jevům, se kterými se pěstouni ve své práci (ve svém poslání) více či méně setkávají. Pojem profesionalizace pěstounské péče označuje proces transformace pěstounské péče, který se snaží snížit rizika pěstounské péče a zkvalitnit její průběh a to především formou finanční a odborné podpory pěstounů a vzděláváním pěstounů. V jazyce prevence pak můžeme říci, že se profesionalizace snaží snížit množství rizikových faktorů, které působí na dítě, a posílit faktory protektivní. Z výzkumného šetření vyplynulo, že pěstounky vnímají své děti jako odlišné, vyžadující speciální přístupy. Zažívají s dětmi náročné

výchovné situace a mají potřebu v tomto ohledu s někým spolupracovat a hledat způsoby, jak ke svým dětem přistupovat. Vzdělávání se neukázalo jako možnost, která by tuto potřebu naplňovala. Přestože byl výzkum prováděn napříč kraji, všechny pěstounky spojoval negativní přístup k orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Pěstounky zaznamenaly změnu ve vzdělávání po přijetí novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Chválí rozšířenou nabídku vzdělávání a možnost výběru témat. Ukázalo se však, že téma není ve vzdělávání jediným kritériem pro určení přínosu vzdělávání pro pěstounky v oblasti prevence. Jako velmi významná kritéria se jeví odbornost a včasnost. Vzdělávání je dle pěstunek často vedeno neodborně a informace se k pěstounkám dostávají dlouho poté, co je potřebovaly. Většina pěstunek si témata ke vzdělávání volí sama, což je vzhledem k povaze prevence rizikové, protože pokud si pěstounka zvolí téma rizikového chování (ať už mluvíme o závislostech či například o záškoláctví) až ve chvíli, kdy se s tímto chováním setkává u svého svěřeného dítěte, je na prevenci pozdě. Slova „kdyby mi toto někdo řekl dříve“ zazněly u všech pěstunek. Rizikové chování se projevuje často až mezi 12 a 15 rokem života, ale na prevenci proti takovému chování je potřeba pracovat od prvního dne přijetí. Zákon po novele ukládá pěstounům vzdělávání jako povinnost s úmyslem zvyšovat odbornost pěstounů s ohledem na odlišnost dítěte v pěstounské péči, tato odbornost pečovatele je tedy v zájmu dítěte. V současné době existuje mnoho nestátních organizací, které se zaměřují na vzdělávání pěstounů a mají rozmanitou nabídku. Některé pěstounky si doplňují znalosti z literatury či z rozhovorů s ostatními pěstouny, nebo hledají pomoc u psychologů. Přesto většina pěstunek uvádí, že si na vše musely přijít samy a zdůrazňují, že mohly předejít mnohým chybám, kdyby informace nemusely tak pracně vyhledávat a dostaly by se k nim dříve. Vzhledem k tomu, že státní politika v oblasti sociálně-právní ochrany dítěte směřuje k předávání ohrožených dětí z rukou odborníků pracujících v ústavu do rukou pěstounů, pak spatřuji jako velmi naléhavé v budoucnosti zefektivňovat vzdělávání stávajících pěstounů a zaměřit se na vzdělávání žadatelů o pěstounskou péči. Jako inspirativní uváděla jedna pěstounka tříleté vzdělávání vedené zahraniční organizací. Dále považuji za přínosné věnovat více pozornosti negativnímu vztahu mezi pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí a pěstouny.

POUŽITÉ ZDROJE

Bubleová, Věduna, a další. *Základní informace o náhradní rodinné péči.* Vyd. 1. Praha: Středisko náhradní rodinné péče o. s., 2011. str. 99. ISBN 978-80-87455-01-2.

ČSSD. MPSV- profesionalizace pěstounské péče pokračuje. *cssd.cz.* [online] 2014. [cit. 29. 12. 2015]. Dostupné z www: <https://www.cssd.cz/media/tiskove-zpravy/mpsv-profesionalizace-pestounske-pece-pokracuje/>

Gabriel, Zdeněk. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči.* Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, a.s., 2008. str. 144. ISBN 978-80-247-1788-3.

Helus, Zdeněk. *Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče.* Vyd. 2. přepr. a rozš. Praha: Portál, 2009. str. 286. ISBN 978-80-7367-628-5.

Helus, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy.* Vyd. 2. přepr. a dopl. Praha: Grada Publishing, a.s., 2015. str. 400. ISBN 978-80-247-4674-6.

Helus, Zdeněk. *Vyznat se v dětech.* Vyd. 2. dopl. Praha: Státní pedagogické vydavatelství, 1984. str. 216. 14-186-87.

Kalina, Kamil a Bém, Pavel. *Drogy a drogové závislosti.* Vyd. 1. Praha: Úřad vlády České republiky, 2003. str. 343. ISBN 80-86734-05-6.

Klimeš, Jeroným. Budování identity dítěte. [online] 2008. [cit. 16. 10. 2015]. Dostupné z www: [http://www.pestounskapece.cz/file_prirucky-a-publikace/RaC/Budovani_identity_ditete\(2008\).pdf](http://www.pestounskapece.cz/file_prirucky-a-publikace/RaC/Budovani_identity_ditete(2008).pdf)

Koukolík, František a Drtilová, Jana. *Vzpoura deprivantů - nestvůry, nástroje, obrana.* Vyd. 2. přepr. Praha: Galén, 2006. str. 327. ISBN 80-7262-410-5.

Macela, Miloslav.. Informace k dohodám o výkonu pěstounské péče. *mpsv.* [online] 2013 [cit. 16. 10. 2015]. Dostupné z www: http://www.mpsv.cz/files/clanky/15306/informace_dohody.pdf

Matějček, Zdeněk. *Náhradní rodinná péče.* Vyd. 1. Praha: Portál, 1999. str. 183. ISBN 80-7178-304-8.

Matoušek, Oldřich a Matoušková, Andrea. *Mládež a delikvence.* Vyd. 3. aktualiz. Praha: Portál, 2011. str. 344. ISBN 978-80-7367-825-8.

Matoušek, Oldřich a Pazlarová, Hana. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny.* Vyd. 1. Praha: Portál, 2010. str. 183. ISBN 978-80-7367-739-8.

Miovský, Michal, a další. *Primární prevence rizikového chování ve školství.* Vyd. 1. Praha: Sdružení SCAN, 2010. str. 253. ISBN 978-80-87258-47-7.

MPSV. 10 kroků deinstitucionalizace. *MPSV.* [online] 2010. [cit. 27. 2. 2016]. Dostupné z www: <http://www.msmt.cz/file/12188>

MPSV. Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí. *mpsv.* [online] 2013. [cit. 21. 2. 2016]. Dostupné z www: http://www.mpsv.cz/files/clanky/14402/Prezentace_180113.pdf

MPSV. Vyhláška o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí. *mpsv.cz.* [online] 2012. [cit. 21. 2. 2016]. Dostupné z www: http://www.mpsv.cz/files/clanky/14306/vyhlaska_ZSPOD.pdf

MŠMT. Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže. *msmt.cz.* [online] 2010. [cit. 29. 12. 2015]. Dostupné z www: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>

MŠMT. Strategie primární prevence 2013-2018. *www.msmt.cz.* [online] 2013. [cit. 23. 10. 2015]. Dostupné z www: <http://www.msmt.cz/file/28077>

Musilová, Monika. Liberecký kraj-odbor sociálních věcí. *Liberecký kraj.* [online] 2015. [cit. 25. 10. 2015]. Dostupné z: <http://odbor-socialni.kraj-lbc.cz/Krajsky-urad-Libereckeho-kraje-se-v-roce-2015-zapoji-do-programu-PRIDE-n269178.htm>

NATAMA. Semináře-konference. *natama.cz.* [online] 2016. [Cit. 21. 2. 2016]. Dostupné z: <http://www.natama.cz/cs/seminare-a-konference/>

Novotná, Věra, Burdová, Eva a Jurková, Riedlová, Jana. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem.* Vyd. 1. Olomouc: Anag, spol.s r.o., 2014. str. 798. ISBN 978-80-7263-914-4.

Plířová, Viktorie. Tisková zpráva: poslanecká sněmovna schválila novleku zákona o sociálně-právní ochraně dětí. *mpsv.* [online] 13. 6 2012. [cit. 1. 1. 2016]. Dostupné z www: http://www.mpsv.cz/files/clanky/13078/tz_130612a.pdf

Škoviera, Albín. *Dilemata náhradní výchovy.* Vyd. 1. Praha: Portál, 2007. str. 143. ISBN 978-80-7367-318-5.

Švařiček, Roman a Šedřová, Klára. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách.* Vyd. 2. Praha: Portál, s.r.o., 2014. str. 377. ISBN 978-80-262-0644-6.

Vágnerová, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese.* Vyd. 5. rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2012. str. 870. ISBN 978-80-262-0885-7.

Vaničková, Eva. *Dětská prostituce.* Praha: Grada Publishing, a.s., 2005. ISBN 80-247-1138-9.

Vrtbořská, Petra. *O zraceném dítěti a cestě do bezpečí.* Vyd. 1. Tišnov: SCAN 2010, 2010. str. 120. ISBN 80-86620-20-4.

Vyskočil, Filip. 2014. Právní úprava náhradní rodinné péče v české republice. *Náhradní rodina.* [online] 2014. [cit. 18. 10. 2015]. Dostupné z www: http://www.nahradnirodina.cz/files/File/Projekty/Pravni_uprava_nahr_pee_v_R_2014_web.pdf

Legislativní dokumenty:

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí v **Novotná, Věra, Burdová, Eva a Jurková, Riedlová, Jana.** *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem.* Vyd. 1. Olomouc: Anag, spol.s r.o., 2014. str. 798. ISBN 978-80-7263-914-4.

Prováděcí vyhláška č. 473/2012 Sb., k zákonu o sociálně-právní ochraně dětí v **Novotná, Věra, Burdová, Eva a Jurková, Riedlová, Jana.** *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem.* Vyd. 1. Olomouc: Anag, spol.s r.o., 2014. str. 798. ISBN 978-80-7263-914-4.